هواجي بانسري

"شاعري"

رضا بخاري

ڪنول پبليڪيشن قنبر

انٽرنيٽ ايڊيشن: عباس ڪوريجو ويب
وڌيڪ ڪتابن لاءِ ڏسندا رهو
www.abbaskorejo.com

فهرست

سپنا اجري باک جا
اکين ۾ آس جا ڳوڙها
شاعري اشا جو ديپ
عادل عباسي
ممتاز لوهار
عابد ڪاظمي

غزل ۽ وايون

مهاڳ

سپنا اجري باک جا!

هيءَ واريءَ جي پنڊ جهڙي ٽڪائيندڙ زندگي،جنهن ۾ جيڪڏهن پيار جي ٿڌاڻ وارو احساس ۽ چاهه جي چانڊوڪيءَ واري سڳنڌ نه هجي ها ته جيڪر بيڪار ۽ بي معنيٰ ٿي پوي ها ـ جيڪو شخص زندگيءَ جي ڏکي سفر ۾ چاهه جي چانڊوڪي چوندي ٿو، ان جي زندگيءَ ۾ حسين احساسن جون سوين ڪتائون نرت ڪرڻ لڳن ٿيون. پوءِ چڻ ته ان وٽ پکين جون من پائيندڙ لاتيون، سرنهن جي ڦولار، سانوڻ ۾ ڏکڻ جي هير، سرءُ ۾ ڇٽيل پيلن پنن جي سرسراهٽ ۾ پي پرين جي پيرن جي آهٽ، رابيلن جي هڳاءَ ۾ ساجن جي ساهن جي سڳنڌ، ناچڻيءَ جا ڇم ڇم جهڙا ناز، پيچ پنيءَ جي پنل هوائن ۾ ترندڙ بانسريءَ جي آواز، اسر ويلا ڪنهن ڦلواڙيءَ ۾ ڪڙندڙ مکڙي مٿان چمڪندڙ ماڪ ڦڙين جهڙا شفاف ۽ ڪومل احساس، آڪاش تان ڪري لاٽ ڇڏيندڙ تارن جا جهرمر ڪندڙ چتر، اندلٺ جا جرڪندڙ رنگ، ڏور نگاهه جي آخري ڇيڙي تائين ٽمٽمائيندڙ ڏيئن جا عڪس ۽ ثمر طور سپنن جا سهسين وکر موجود رهن ٿا.
ڪنهن به ماڻهوءَ جو من، جڏهن اهڙن حسين احساسن جي لاڳيتي مشق ڪري ٿو ۽ سندس دل تي ڪنهن جي يادن جون مينهن ـ ڪڻيون وسڻ لڳن ٿيون ته سندس اندر اهڙن ئي حسين احساسن جي اظهار لاءِ آنڌ مانڌ مچائي ڇڏي ٿو، پوءِ هو اهڙي اظهار کي خوبصورت بنائڻ لاءِ لفظن ۽

خيالن جا ستارا ٽاڪي، پيتا طور پرينءَ جي پيرن ۾ رکي ڇڏي ٿو. هونئن به دل هڪ اهڙي ٽڏي ٽانو، جيان آهي، جنهن ۾ جڏهن يادن جو پاڻي نري ٿو ته جذبا احساس جي ا]ن ٽڏاڻ ۾ تمام گهڻي آسيس ۽ س-]رور محسوس ڪن ٿا. اهڙين وارتائن مان گذرڻ ڪان پوءِ ه-]و يا ته مجنون بڻجي وڃي ٿو يا وري شاعر ـــ

شاعري احساس جو اهڙو س-رلو ۽ س-]ريلو آواز آهي، جنهن ۾ چنگ ۽ سيند جهڙن س-]رن جو حسين آهنگ آهي، جو جڏهن رات جهڙي سانتيڪي من ۾ ٻري ٿي ته تصور ۾ ڪي ئي نڪتڙي پون ٿا ۽ اکين آڏو ڪا حسين تصوير ا]ڀري اچي ٿي. شاعري سمنڊ جيان آهي ۽ هر خيال ترنڊڙ ٻيڙيءَ جيان هوندو آهي، جنهن ۾ يادن جو سڙهه هميشه احساسن جي هوائن سان ٽڪرائجي ڦڙڪندو رهندو آهي. شاعري به پيار وانگر ٿي ويندي آهي،جڏهن ڪو به ماڻهو ساگر ڪان وڌيڪ گهرين اکين جي پاتال ۾ ٻڏڻ لڳندو آهي ته هو وڌيڪ حساس بڻجي ويندو آهي ۽ اهڙن احساسن جا ٽڏا ڇنڊا جڏهن سندس دل جي ٽتل تئي تي ڪرندا آهن ته سندس اندر ۾ جذبات جو هڪ يونچال برپا ٿي ويندو آهي ۽ پيار سندس من ۾ پاڙون پختيون ڪري وننڊو آهي. تڏهن ه-]و، اهڙن احساسن جي حسين اظهار لاءِ لفظن جي ڳولا ڪندي ڪندي شاعر بڻجي ويندو آهي ۽ شاعري، سندس سياءَ بڻجي ويندي آهي.

منهنجي سامهون رضا بخاريءَ جي شاعريءَ جو مجموعو پيو آهي، جنهن کي مون هينئر تازو ئي پڙهي پورو ڪيو آهي ۽ هاڻي وري مهاڳ] لکڻو آهي. حقيقت هي آهي ته مان جڏهن مهاڳ] لکڻ لاءِ سندس شاعريءَ جون سٽون حوالي طور "ٽڪءِ ڪندو ويس ته اڳتي هلي منجهي پيس ۽ ا]ن الجهن ۾ ڦاسي پيس ته حوالي لاءِ ڪهڙيون سٽون ڪٽان ۽ ڪهڙيون ڇڏي ڏيان؟ خوبصورت خيالن ۽ ڪومل سٽن جو هڪ گهاٽو جهنگ هو، جنهن مان نڪرڻ ڏاڍو اٽانگو هو. اهو گهاٽو جهنگ خونخوار جانورن وارو نه هو پر خوشبودار گلن ٻوٽن ۽ صاف سٿري منظرن وارو هو.

سندس ڪوتا ـ ڪتاب ۾ ڪ-]ل 44 غزل، 12 هائيڪو، 20 ترويئيون ۽ 23 وايون شامل آهن، جن ۾ رڳو 3 عروضي وايون ۽ 20 چند تي لکيل آهن. چند وارين وائين ۾ 5 پنهنجي اصلوکي بيهڪ يعني 13 ـ 11 ـ 13 ماترائن واريون، 14 وايون ڏهن ڏهن سان هم وزن يا هڪ جيتري ماترائن واريون ۽ به بنهه نوان تجربا آهن.

رضا جي شاعريءَ ۾ ڪمال جي Crafting آهي، هو هڪ ماهر Craftman آهي، لفظن کي گهڙڻ، سو به ائين جيئن ڪو ڪاريگر ڪاٺ تي جنديءَ جو نفيس ۽ عمدو ڪم ڪندو هجي يا وري ائين، جيئن ڪو صراف، سون منجهان ڪوٽ ڪڍڻ لاءِ، سون کي تيزاب ۾ وجهي باهه تي چاڙهي ڇڏي. هن جي اظهار جو انداز ڏاڍو ل-]ڀائيندڙ ۽ من موهڻو آهي. خيال جي گهرائي، احساس جي شدت ۽ اظهار جو خوبصورت انداز،ابلاغ جي اهڙي وڙاهه آهي، جنهن تي ڪيترائي ميل پنڌ ڪرڻ ڪان پوءِ به ٿڪاوٽ محسوس نٿي ٿئي پر ويتر سفر جو اتساهه وڌي ٿو. هونئن به شاعري ٽن شين جو مرڪب آهي يعني احساس، اظهار ۽ ابلاغ ـــ ۽ انهن ٽنهي مان جيڪڏهن ڪنهن هڪ ۾ به ڪمي يا ڪچائي هوندي ته شاعري، تخليق چوائڻ جي زمري مان نڪري، هڪ بي حس واکو بڻجي

ويندي،گلدان ۾ سجايل اهڙي مصنوعي گلن جيان، جيڪي شوپيس show piece تہ ٿي سگهن ٿا پر سرهاڻ نٿا پکيڙي سگهن.
رضا جي غزلن جي هڪ خاص خوبي اها بہ آهي تہ هن ڏگهن بحرن، پيچيده ۽ خاردار تارن جهڙن وزنن ۾ الجهڻ بدران نِنڍڙا، سادا ۽ سليس وزن استعمال ڪيا آهن. حقيقت ۾ ننڍي وزن وارا غزل ئي رضا جي سڃاڻپ ۽ انفراديت ٿي ويا آهن نہ تہ ننڍن وزن لاءِ اهو مسئلو هوندو آهي تہ انهن ۾خيال پنهنجي سموري محاڪات سان سمائجي ناهي سگهندو ۽ نتيجي ۾ اڪثر شعر فقط پراءَ جا ٻڌجي ويندا آهن.جيتوڻيڪ رضا جي غزلن جا ڪجهہ قافيا پراءَ طور محسوس ٿين ٿا، پر انهن جو انگ بنهہ معمولي آهي ۽ شايد پراءَ ۽ ورجاءَ کان بچڻ لاءِ ئي، هن ڪجهہ غزل بغير مطلع جي لکيا آهن. رضا جي غزلن جي هڪ ٻئي خوبي اها بہ آهي تہ هن جا غزل گهٽ ۾ گهٽ شعر تي مشتمل آهن، قافين جي ڀرمار ڪري، شعرن جي انگ ۾ واڌارو ڪرڻ بدران هن ڪوڙ سارا قافيا موجود هوندي بہ چونڊ قافيا ڪتب آندا آهن، نہ تہ اڪثر شاعر ڪوشش ڪري گهٽي کان گهٽا قافيا استعمال ڪري شعرن جي تعداد ۾ اضافو ڪندا آهن پر ھ]ن اهڙي بور ڪندڙ ۽ ا]ڪتائيندڙ ڪرت کان پرهيز ڪئي آهي.سندس سمورن غزلن ۾ هڪڙو غزل ئي 8 شعرن وارو آهي نہ تہ اڪثر غزل 4 کان 5 شعرن تي ٻيڻل آهن.
فطرت جي سوڳواريءَ جو هڪ ڏاڍو سياويڪ منظر رضا پنهنجي هينين شعر ۾ چٽيو آهي،
ٻار جي هٿ ۾ ويو پوپٽ مري،
باغ،گل، خوشبو، هوا غمگين آ.
پوپٽ، باغ جي سونهن آهن. باغ ڪيڏو بہ مهڪندڙ هجي پر جيڪڏهن ان ۾ پوپٽ جا ڦيرا ناهن تہ چڻ سڄو باغ ئي بي رونق ۽ بسو آهي. پوپٽ،باغ، گلن، خوشبو سان پيار ڪري ٿو ۽ موٽ ۾ اهي سڀ وري پوپٽ سان پيار ڪن ٿا. اهڙي ماحول ۾ پوپٽ جو موت، يقينن سڄي باغيچي ڪي غمزده ڪري سگهي ٿو. هن شعر ۾ پوپٽ جي وڇوڙي تي سوڳوار ماحول جي ڏاڍي خوبصورت منظرڪشي ڪئي وئي آهي. هتي وڏي فنڪاري اها آهي تہ ان موت کي دهشت گرديءَ جو نشانو يا ڀيانڪ موت نہ ٻڌايو ويو آهي چو تہ پوپٽ جو موت هڪ ٻارڙي جي هٿان ٿيو آهي ۽ يقينن اهو موت هڪ اتفاقي حادثو آهي، نہ ڪي دهشت گرد ڪاروائي! چو تہ ٻارڙي ان ڪي هرويرو مارڻ جي ڪوشش ناهي ڪئي پر اهو سندس غلطي يا اتفاق سان سندس هٿن ۾ مري ويو آهي. پر جيڪڏهن ان شعر ۾ ٻار جي جاءِ تي مرد يا وڏي ماڻهو طور ڪو لفظ استعمال ٿئي ها تہ پوءِ اهو دهشت انگيز ۽ ڀيانڪ حادثو ٿي پوي ها. اظهار جي اهڙي نفيس ا]ٽت ساراهہ جوڳي آهي.
ساڳئي غزل جو ٻيو شعر آهي تہ:
رنگ اچ تخليق پنهنجيءَ جا ڏسي،
تو لڳي اپ تي خدا غمگين آ .
هن سٽ ۾ ان بحث جو ڇيد ڪيو ويو آهي تہ خدا پنهنجي حسين تخليق انسان جي اهڙن ڪرتوتن تي غمگين يا افسرده ضرور آهي پر نادم ناهي. چو تہ خدا اڃان بہ انسان مان چڱائيءَ جي اميد رکي ٿو. ڪنهن ڏاهي چيو آهي تہ هر ڄمندڙ ٻار، اهو پيغام تو آڻي تہ اڃان خدا انسان

منجهان مايوس / بيزار ناهي ٿيو. تنهن ڪري خدا انسان جي اهڙي هلت تي غمگين ٿي مٿس ٻاجهہ ڪري ٿو پر هو منجهانئس بيزار يا تنگ ٿي ڪيس نابود نٿو ڪري.
رضا جي غزل جي هينئين شعر ۾ رات منجهان ڏينهن ٿيڻ واري منظرڪشيءَ ڪي اظهار جو عمدو نمونو ڪونڊو پوندو،

ٽٽو جيئن رات جو پڃرو،
پر]ڳو سورج هٽي پرڙا.

"رات ـ پڃريءَ وارو استعارو ڏاڍو سهڻو آهي. جڏهن رات ڪٽندي آهي ۽ ڏينهن ڦٽندو آهي تہ اهو لقاءُ ڪو هڪدم يا اوچتو نہ ٿيندو آهي پر سج آهستي آهستي روشن ٿيندو ويندو آهي. سج جي ان هورين هوريان ا]ڀرڻ واري منظر کي ۽پرڙا هٽڻ‌ ۽ واري جنهن خيال سان نظمايو ويو آهي، اهو بلڪل سپاويڪ ۽ فطري آهي. اهو بلڪل ائين آهي جيئن ڪنهن پکيءَ جو ننڍڙو ٻچڙو آهستي آهستي اڏامڻ سکندو آهي. اهو اڏامندو آهي، ڪرندو آهي، وري اڏامندو آهي ۽ وري ڪرندو آهي. هو اڏامڻ لاءِ پرڙا هٽڻ واري اهڙي مشق مڪمل سکيا تائين جاري رکندو آهي ۽ پرپور ا]ڀريل سج وانگر نيٺ اڏامڻ ۾ پڙ ٿي ويندو آهي،ٻيو تہ رات جو پڃرو ۽ سج جا پرڙا هٽڻ هڪ فطري لقاءَ جي وارتا آهي، چو تہ پـر]، پڃري ۽ پڃرو پر، جو ٽڪراءُ آهي، پکي پرن هوندي بہ پڃري ۾ آزاديءَ سان اڏامي ناهي سگهندو چو تہ ان کي اڏامڻ لاءِ گهربل ماحول ميسر ناهي، بلڪل اهڙيءَ ريت سج] ڪائنات ۾ هوندي بہ ڌرتيءَ جي ان حصي تي ناهي چمڪندو جتي رات هوندي آهي.
رضا جي غزلن توڙي هائيڪن ۽ تروينن توڙي وائين ۾ تشبيهن جا ڪيترائي نادر نمونا سندس اعلي÷ شاعراڻي حہس ۽ فنڪاراڻي هٿ آگرين جا ساکي آهن. مثال طور تشبيهن جا نمونا هيٺ ڏجن ٿا،

آدمي ڪپڙي جيان،
ڪيس چوڙي وقت ٿو.

رات جي هٿ تري،
آ ستارن پري.

سمنڊ جهانڪي پيو،
چولي، چولي دري.

شيشي جو بدن، بوندون،
برسات جي موسيقي.

گهاٽو اپ جو وڻ،
ٻالڪ هي سوچي پيو،

تارا ميوا چڻ.

سندس پرڙا نتا ڏسجن،
مگر پوءِ بہ پيي اڏامي ٿي،
هوا کي کو تہ جادو آ.

درد]، شاعر لاءِ بارڻ مثل هوندو آهي، جڏهن درد وٽس بري ٿو تہ سندس اندر پڙکي پوي ٿو ۽ پوءِ شعلا شعلا گيت پکڙجي وڃن ٿا.شاعر ۽ سورن جو ساٿ ازلي آهي، چون ٿا پهريون شاعراڻو آلاپ بہ درد مان ڦٽي نڪتو هو. درد ئي آهي جيکو ماڻهوءَ کي ر]ڪ] ڪندو آهي. درد سسئيءَ کي ايڏو حوصلو ڏنو جو هن چيو تہ ءِآڏو ٽڪر ٽر]، متان روهہ رتيون ٿئينءِ موهن ڪلپنا هڪ هنڌ چيو هو تہ شاعر سورن منجهان سکندو آهي ۽ پنهنجي گيتن سان ٻين کي سيکاريندو آهي. منهنجو پنهنجو بہ هڪ شعر آهي تہ:

گهاءَ کي چڏ تہ گ۽هر] ڪري مون ۾،
سور ٽورو سفر ڪري مون ۾.

اهڙو اظهار رضا پنهنجي غزل جي هڪ شعر ۾ هيئن ڪيو آهي.

رڳ بدن منتظر،
گهاءُ ايندو وري.

رضا جي شاعريءَ ۾ ترڪيبن ۽ استعارن جو هڪ شهر، پنهنجي سمورين روشنين سان جڳمڳائي رهيو آهي. سندس اظهار جي اهڙي انداز ۾ لفظن ۽ خيالن جي دلڪش هم آهنگي آهي. سندس هينان بہ غزل شيشي جو تاج محل ٿا ڀاسن. قافئي ۽ رديف جو اهڙو استعاراتي ميلاپ مون گهٽ شاعرن ۾ ڏٺو آهي. اهو ميلاپ گنگا، جمنا ۽ سرسوتي ندين جي ميلاپ جهڙو دلڪش ٿي ويو آهي.

ماڪ سان پرجي ويو،
شاخ تي پن پن ـ گلاس.

جاڻ تو چلڪي پوي،
آهہ ٿ]ب جوين ـ گلاس.

پن پن ـ گلاس، جوين ـ گلاس ۽ جيون ـ گلاس خوبصورت استعارا آهن. ان کان سواءِ هيٺيون غزل پڻ هڪ سهڻو ترڪيبي غزل آهي.

وڻن ۾ پنن جي دعا،
هوا جي چپن جي دعا.
مسافر نہ سمجهي سگهيا،
هئي دز، دڳن جي دعا.

رضا جي هن ڪتاب جي سموري شاعريءَ ۾ ترڪيبن ۽ استعارن جو هڪ نئون رنگ، الڳ ۽ انفرادي رچاءُ آهي، جيڪي شاعر جي شاعراڻي حس ۽ تخليقي ذوق جي نشاندهي ڪري ٿو. سندس ڪوڙ ساٽريون سٽون ۽ شعر، اعليٰ ۽ عمده آهن. معلوم ٿئي ٿو ته رضا اظهار جي انتهائي جديد طرز بيان ڪان پليءَ پت واقف آهي، نه رڳو واقف پر اهڙي اسٽائيل ڪي اظهارڻ جو هڪ وڏندڙ ڏانءُ به وٽس موجود آهي. ترڪيبن ۽ استعارن جا ڪجهه مثال هن ريت آهن.

اکيون منهنجون اڏامن ٽيون،
پيا سپنا ٻٽي پرڙا.

ٻرندڙ سج] آهي ڪريو،
ان ڪي ناري ٿي ندي.

دل قتل ڪمري جيان،
درد جو ڄارو لباس.

مون تي تنهنجي وڙ جو سايو،
جيئن ڪنهن گهاٽي ٻڙ جو سايو.

تارن جا ڳوڙها
قيد اکين ۾ رات آ.

خواب نه ڪو باقي رهيو،
اوجاڳي جا ڪاٺ،
ڊپ ۾ ورتل سپ دليون.

ترڪيبن جي استعال ۾ هڪ اڌ جاءِ تي رضا ڪان هلڪي چ]]ڪ ٿي وئي آهي. ٿي سگهي ٿو ته اها لاشعوري هجي يا رضا جي اک ڪان ترڪي وئي هجي، مثال طور هو هينين شعر ۾ چوي ٿو،

مان امن جو خواب آهيان،
پاڻ کي کوڙيان، لهو ۾.

هتي ۾خواب - کوڙڻ۾ واري ترڪيب معروضي ۽ وزنائتي نٿي لڳي. ۾امن جو خواب۾ ته هڪڙو خوبصورت سلوگن آهي ۽ شاعر جي اميد پرستيءَ کي ظاهر ڪري ٿو پر ۾خواب کوڙڻ۾ فطري نٿو لڳي. خواب جوڙڻ هڪ بياني ۽ هاڪاري خيال آهي، ان جي سمجهڻ لاءِ جيڪڏهن خواب ترڪيب طور استعمال ٿي ته پوءِ خواب کوڙڻ کان وڌيڪ خواب ٻارڻ (خوابن کان آجو)، خواب ڏکائڻ (خوابن جي ساپيان ڳولهڻ)، خواب هارڻ (بي تعبير خواب) خواب تارڻ، (تعبير جي جستجو

ڪرڻ)وغيره سياويڪ ترڪيبون آهن. پر ان جي پيٽ ۾ رضا جي هيءَ ترڪيب ڪيڏي نہ شاندار آهي.

ننڊ هڪڙو ساز آ،
چيڙ سپنا، پئہ سمهي!

نيڻ ٿيا بنجر زمين،
ڪيڙ سپنا، پئہ سمهي!

دنيا ۾ ڪا بہ شئي پرفيڪٽ يا آجان بہ هيئن چئجي تہ ابسيلوٽ (ADSOLUTE) ناهي. هر شئي ۾ تبديلي ٿيندي رهي ٿي. حقيقت ۾ مڪملتا ئي زوال جو ٻيو نالو آهي يا ڪٿي هيئن چئجي تہ حاصلات ئي جستجو جو موت آهي. تنهن ڪري شاهہ سائين چيو تہ ڳوليان ڳوليان م لهانءِ اهڙي ئي ڪيفيت جو اظهار رضا هيئن ڪيو آهي،

پتو پنهنجو وڃايوسي،
پڇي منزل جي رستي تي.

اڙدو شاعراڻي ادب ۾ ناصر ڪاظمي تمام وڏو ۽ معتبر نالو آهي،هن جتي احساسن جي نفيس تارن کي ڇيڙيو آهي، اتي ترڪيبن جو شاندار نياءُ بہ سندس شاعريءَ ۾ ڇوليون هڻي رهيو آهي. سندس هڪ شعر آهي تہ:

هماري گهر ڪي ديوارون پي ناصر،
اداسي بال کهولي سو رهي هي.

رضا جو هڪ شعر، ايترو ئي شاندار ۽ دلڪش آهي، جنهن ۾ هڪ ئي وقت منظر، احساس ۽ ترڪيبي انداز پاڻ ۾ پاڪرين پئجي ويا آهن، هو چوي ٿو تہ:

گهر ديوارن تان،
ڇٽندڙ تنهائي.

ڪڏهن ڪڏهن ڪن خاص لفظن جو پنهنجو اچار، صوتي انداز يا وزن هوندو آهي ۽ اهڙي صورتحال ۾ انهن جي ادائگيءَ جو خاص خيال رکڻو پوندو آهي نہ تہ اهي اڻ وڻندڙ ۽ اوپرا ٻڌجي ويندا آهن. ڪي لفظ اهڙا هوندا آهن جن جي ادائگي هڪ ئي وقت مختلف وزنن ۾ ڪري سگهجي ٿي ۽ اهڙي ادائگيءَ جو لفظن جي صحت تي ڪو بہ اثر ناهي پوندو ۽ اهي ٻنهي حالتن ۾ صحتمند رهندا آهن. مثلن لفظ آهن: اکيون، دريون، لمحا، ڪلها ۽ ٻيا ڪوڙ سارا. هاڻي انهن کي اسان چاهيون تہ ﴿فعلن﴾ جي وزن ۾ استعمال ڪريون، چاهيون تہ ﴿فعو﴾ يا ﴿فعل﴾ جي وزن ۾ استعمال ڪريون. پر ڪي لفظ وري اهڙاهوندا آهن، جيڪي پنهنجي بيهڪ ۾ هڪ مخصوص ادائگي رکندا آهن ۽ وزن جي پورائي لاءِ جڏهن بہ انهن سان ڪا ڪوئنس ڪبي آهي تہ اهي اسونهان ۽ اوپرا ٻڌجي ويندا آهن ۽ غزل جو سڄو تغزل قتل ڪير جهڙو تي پوندو آهي، يعني ڏسڻ ۽ رنگ ۾ ڪير، چڪڻ، سنگهڻ ۽ استعمال ڪرڻ ڪان پري ۽ فقط هارڻ لائق ـ رضا جي هڪ غزل ۾ ڪم آندل لفظن ڪرندس، اڏندس، ۽ رکندس جو اصلوڪو وزن ﴿فعولن﴾ آهي جڏهن تہ

رضا انهن کي ٻفعلنٻ ۾ استعمال ڪري، انهن سان زيادتي ڪئي آهي. ان وزن ۾ انهن جي ادائگي شڪارپوري لهجي ٻڪر ـ دسٻ ٻاڏ ـ دسٻ ٻڏ؛س] ـ دسٻ ٻ ٻر]ڪ ـ دسٻ وانگي ٻڻجي وئي آهي. جنهن ڪري لفظن جي حقيقي سونهن سوپيا متاثر ٿي آهي.

رضا جي هينين شعر ۾ منظر ۽ احساس، اظهار جو حسين امتزاج آهن ۽ اهي پاڻ ۾ ائين ٻڪجي ويا آهن، جيئن ڪي ٻہ سهيليون ورهين کان پوءِ ڪنهن ڪاج ۾ ملي ٻڪجي وينديون آهن:

قهلي جر تي چاندوڪي ياءِ
ا]وڏڻ جي اوگهڙ جو سايو.

ها! پر جيڪڏهن شاعر لفظ ٻجرٻ جي جاءِ تي لفظ ٻتـڙٻ استعمال ڪري ها تہ خيال تمام شاندار ۽ پنهنجي محاڪات ۾ مڪمل ٿي پوي ها. حالانڪ جر ٻہ پاڻي ۽ تڙ ٻہ پاڻي، پر تڙ ان مخصوص تلاءَ يا ڪُڊ کي چئبو آهي، جنهن تي ناريون ڪپڙا ڌوئينديون يا وهنجنديون آهن ۽ اوڏڻ جي اوگهڙ، ظاهر آهي تہ اگهاڙي تيڻ سان مشروط آهي ۽ اگهاڙپ جو اهو شرط ٻجرٻ ڪان وڌيڪ ٻتـڙٻ سان لاڳو ٿئي ٿو. شاهہ سائين جي س]ر ڪنيات جو هڪ بيت آهي تہ،

جنهن تہ؛ڙ ڌوڙون ڌون؛، چوٽا چندن چڪ ڪيو،
اچن پيئونر پنيوليا، پاڻيءَ تنهين پون؛،
راول، رتو رون؛، ڪو وهہ] لڳو واسئين.

شاهہ سائين جي وفات کان وني هن وقت تائين اٽڪل سئو سالن جي عرصي ۾ سنڌي شاعري ڪيتر ۾ جيتري جوت ۽ نواڻ وائي جي گهاڙيتي ۾ آئي، ايتري شايد ئي ڪنهن ٻي صنف ۾ آئي هجي. وائي جي ڪلاسيڪل فني بيهڪ، لهجي ۽ موضوع ۾ ڪيترائي تجربا ۽ اضافا ڪيا ويا آهن، جن منجهان ڪجهہ تجربا تہ ڪامياب ۽ نهڪندڙ، هاڪاري ۽ قبوليت جوڳا آهن پر اڪثر اسونهان، اڻ وڻندڙ، ناڪام ۽ ناقابل؛ قبول آهن. چو تہ انهن تجربن جتي وائيءَ جي لهجي، مزاج ۽ موضوع کي متاثر ڪيو آهي، اتي ان جي چند وديائي بيهڪ کي تبديل ڪري يا م،تائي ڇڏيو آهي. ڪنهن ٻہ تخليق ۾ تجربي جي معني÷ آهي تہ ان ۾ ڪارائتو، نئون ۽ سونهندڙ اضافو ـ جڏهن تہ اڪثر اهڙن تجربن وائيءَ ۾ حسين اضافي بدران ان جي صورت ۽ سيرت يعني بيهڪ ۽ موضوع کي بگاڙي ڇڏيو آهي ـ ايترو بگاڙ جو اها وائي سڏجڻ بدران هڪ نئين صنف ٻڻجي وئي آهي! ان ۾ غزل ۽ هائيڪي جي ايتري تہ ملاوٽ يا آميزش آهي، جو اها نہ تہ وائي آهي ۽ نہ ئي غزل! پر هڪ ئي وقت جيڪڏهن ان جي وراڻي ڪڍي ڇڏجي تہ غزل ۽ جيڪڏهن ڪنهن مختصر يا ننڍي وزن واري غزل کي وراڻي لڳائجي تہ وائي ٿي پوي ٿي.مون کي شروع کان وني ئي وائين سان اهڙي ورتاءَ تي اعتراض ۽ تحفظات رهيا آهن.

شاهہ سائين کان پوءِ جيڪڏهن وائيءَ کي ڪا جدت، نواڻ ۽ رنگيني بخشي آهي تہ اهو آهي شيخ اياز ـ اياز کان پوءِ وائين ۾ تجربي جو ٻيو سگهارو نالو آهي وسيم سومرو، جنهن چند ۽ عروض تحت وائين ۾ ڪافي شاندار تجربا ڪيا آهن. ٿلهي ليکي وائين جي اجوڪي دوّر جي خوبصورت تجربن ۽ جديديت ۾ وائيءَ ۾ رديف جو استعمال، وراڻيءَ جو گهرو ۽ مضبوطِ تعلق، تشبيهن، ترڪيبن ۽ تجنيس جو واهپو، عروضي وائين ۾ مختلف ۽ پيچيده بحرن ۾ وائي لکڻ،

هڪ وقت مختلف بحر ۽ وزن استعمال ڪرڻ ۽ هر سٽ ۾ وزن جي رڪنن جو ڏار تعداد وغيره ۽ انهن سيني واڌارن جي باوجود وائيءَ جي ڪلاسيڪل ڏيوٽو لهجو متاثر نہ ٿيو آهي تہ پوءِ اهڙا تجربا ئي ڪامياب ۽ شاندار ڪوني سگهجن ٿا.
نئين ٿهيءَ ۾ وائين لکڻ جي جنون ۽ پرمار، اڪثر شاعرن جي وائيءَ جي ڪلاسيڪل لهجي ۽ سٽاءَ يا بناوت کان لاتعلقي ۽ گهٽ واقفيت، وائيءَ کي انارڪيءَ ۽ چڙواڳيءَ ڏانهن ڌڪي ڇڏيو آهي ۽ وائيءَ جي اپياس يا مشق ڪرڻ بدران سهل پسندي ۽ تڪڙائپ ان کي ڪافي هاڃو رسايو آهي.
عروضي وائين ۾ هم وزن وايون هڪ چسو ۽ چڙواڳ تجربو آهي، جنهن ۾ وائيءَ جي وراٽي سوڌو ٽنهي سٽن ۾ وزن جا هڪ جيترا رڪن استعمال ٿين ٿا، جيڪو وائيءَ جو مزاج ئي ناهي. اهڙي هم وزن وائيءَ مان جيڪڏهن وراٽي ڪڍي ڇڏجي تہ هڪ نندي وزن وارو غزل ٿهي پوي ٿو. اهڙين وائين ۾ هڪ ٻيو تجربو اهو آهي تہ ان جون سٽون هم وزن هجڻ جي باوجود انهن جي وراٽيءَ جو سٽن سان تعلق تمام گهرو ۽ گهاٽو آهي. ان وائيءَ جي وراٽي ان سان ائين لاڳاپيل يا چهٽيل آهي، جئين ڪو نئون ڇاول بار ماءُ جي ڪ]ڪ سان چنبڙيو پيو هجي. اهو تجربو ڪي قدر قبول ڪري سگهجي ٿو پر وري بہ ان کي ڪامياب قرار نٿو ڏئي سگهجي ڇو تہ ان ۾ بہ وزن جو ڏيڍو هجڻ ضروري آهي.
رضا جون وايون پڻ وائي ـ ڪيتر جي انهن مضر اثرات کان پنهنجو پاڻ بچائي ناهن سگهيون، تنهن هوندي بہ سندس وائين جا خيال سگهارا ۽ نوان نڪور آهن. انداز: بيان ۽ اظهار جي ندرت سندس سٽن مان بکي رهي آهي. لفظن جو ماهراڻو جڙاءُ خيالن جي آسودگي ۽ تشبيهن توڙي ترڪيبن جي رنگيني، تخليق جي ڪير ڏارا ٻٽجي چمڪي رهي آهي. مثال:

نيڻ ٻوٽيا درين،
۽ گِلين ۾ اچي،
خوف ويهي رهيو.

روز قاسن دليون،
درد جي چار جو،
ڪو ڪنارو نہ آ.

لهر اڳتي وڌي،
ڪيس چمندي رهي،
چنڊ جر ۾ لٿو.

ڊاٽو ڊاٽو روشني،

ساري رات چڙي،
هڪڙو ننڍو ديپ تو!

اپ تي بادل جي،
چادر تاڻي چنڊ،
ڪيئن سمهي پيو آ؟

ڏس ته امڙ ڪان پوءِ،
گهر ڪنڊڙيءَ ۾ جنڊ،
ڪئين سمهي پيو آ!؟

ياد ۾ جو ڳڙيو،
لڙڪ اونداهه ۾،
ديپ وانگي ٻريو.

هر گهڙي درد آ،
دل جي درگاهه ۾،
ديپ وانگي ٻريو.

رضا پنهنجي وائين ۾ نه رڳو رديف استعمال ڪيو آهي پر وائيءَ جي اصلوڪي فني بيهڪ هيٺ 13 11 13 ماترائن واريون خوبصورت وايون پڻ لکيون آهن، جنهن سان وائين جو حسن هيڪاري وڌيڪ نکري پيو آهي. رضا پنهنجي وائين ۾ به نوان تجربا به ڪيا آهن. هم وزن وائي ۽ اصلوڪي وائين واري بيهڪ بدران هن هڪ وائيءَ ۾ 15 ماترائن واري سٽ ۾ 10 ماترائون ۽ 11 ماترائن واري سٽ ۾ هڪ ماترا گهٽائڻ ۽ هم وزن ڪرڻ بدران وڌائي 11 ماترائن جي بيهاري آهي.

چپ ۽ تنهائي،
ڪنڊر جو انداز
ڪمري ۾ آهي.

جڏهن ته ٻئي وائيءَ ۾ وري هڪ نئون تجربو ڪيو آهي يعني مٿيون ٻئي سٽون ته اصلوڪي وائيءَ واريون 13 ۽ 11 ماترائن واريون رکيون آهن (چند ۾ ڪٽي ڪٽي 10 ماترائون به 11 ليکيون ويندون آهن)جڏهن ته وراڻي وري 13 ماترائن بدران 11 (10) ماترائن جي رکي آهي:

گهري ننڊ سمهي پيو،
سورج ڪنهن بن ۾،
چنڊ لڳي سپنو!

هائيڪو نجو پجو عڪس آهي، ان ۾ تاثر يا تڪلم ۾ احساس يا ڪيفيت نہ هجڻ گهرجي، پر ان ۾ فقط منظر چٽيل هوندو آهي. هائيڪو جو شاعر هڪ فوٽو گرافر آهي، جيڪو ڪنهن منظر کي محسوس ڪري، ان کي پنهنجي تخيل جي ڪئميرا ۾ محفوظ ڪري ڇڏيندو آهي. هائيڪو ائين آهي جئين ڪنهن ڪمري ۾ ڪا خوبصورت تصوير ڪنهن عمدي فريم ۾ مڙهيل هجي. اسان جا اڪثر شاعر هائيڪو لکڻ مهل ان جي بنيادي ڳالهين جو خيال نہ ڪندا آهن. جاپاني هائيڪو ۾ قافين جي ڪا بہ پابندي نہ هوندي آهي ۽ انهن جو ڪو مخصوص وزن بہ ناهي هوندو. اسان وٽ جيڪو هائيڪو لکيو وڃي ٿو اهو سورني جي پوئين پد کي ڪڍي ڇڏڻ مان نڪتو آهي.ان جا قافيا ۽ ماترائون بہ ساڳيون سورني جهڙيون آهن. هڪ جاپاني هائيڪو آهي تہ،

تڏ جي چرچر ۾ ڏيڏر جي ٽان ٽان،
ڪيڏو نہ پيارو دوڳانو آهي!

رضا پنهنجي ڪتاب ۾ جيتوٽيڪ تمام گهٽ هائيڪا ڏنا آهن پر انهن مان اڪثر هائيڪن جو خيال ڏاڍو پختو آهي، وٽس مروج هائيڪن لکڻ جو سنو ڏانءُ آهي:

پوڙهو نم جو وڻ،
سهڪي اوتر کي چوي،
تيز نہ ٿونا هڻ.

پيرن ۾ زنجير،
نظرون روشندان ڏي،
قيديءَ جي تصوير.

تنهنجي ياد ڪٽي،
نيري پاٽيءَ تي پئي،
ڳاڙهي شام ڇٽي.

گهاتو اپ جو وڻ،
ٻالڪ هي سوچي پيو،
تارا ميوا ڇڻ.

رضا هڪ صنف تروينيٰ طور لکي آهي. هونئن اڙدو شاعريءَ ۾ ڳپل تروينيون لکيون ويون آهن ۽ هينئر تہ سنڌيءَ ۾ بہ لکجي رهيون آهن تازو آثم ناٿن شاهيءَ جي آيل شعري مجموعي ڇپا چيس آئينيءَ ۾ پڻ خوبصورت تروينون آهن. تروينن کي جيتري قدر مون سمجهيو آهي تہ وزن طور رڪنن جي ڪا مخصوص پابندي ناهي يا رڪنن جو مقرر تعداد بہ ضروري ناهي، پر سمورا رڪن هم وزن يا هڪڙي بحر مان هجڻ ضروري آهن ۽ ٻيو شرط اهو تہ خيال هڪڙو ئي هجي،

انهن ۾ پرپور تسلسل يا تعلق هجي. رضا جون تروينون ڏاڍيون وڻندڙ ۽ ساراهڻ جوڳيون آهن. انهن ۾ سٺي نفاست ۽ ڪوملتا آهي. سندس تروينن ۾ هائيڪاڻو انداز به ملي ٿو ته ڪجهه تروينون خوبصورت هائيڪن جي اج اجهائين ٿيون.

هوا وٽ بانسري آهي،
جڏهن ان کي وڄائي ٿي،
سمورا باغ جهومن ٿا.

لڳي اپ نيڻ کو نيرو،
انهيءَ ۾ لڙک سپ تارا،
جدائي رات ڪاري آ.

ندي تون هورڙيان ڳائج،
ڪئي هيءَ رات سرگوشي،
ستل آ چنڊ پاڻيءَ ۾.

پڪل ميوي جيان اپ تان،
ڪريو جئن شام جو سورج،
بڪايل رات ڪائي وئي.

ميز تي عينڪ اها،
پر اکيون ناهن اهي،
سوچ ۾ آهي ڪتاب.

رضا جي شاعريءَ ۾ اظهار جو نئون ۽ نرالو انداز آهي ـ خيالن کي بيان ڪرڻ ۽ احساسن کي چٽڻ جو هڪ الڳ اسلوب ۽ ڏار استائيل آهي. جڏهن اهڙين حسين ڪيفيتن سان ٽمٽار شعرن کي پڙهون ٿا ته احساس ريشمي تاڪين جيان ڪلندا ٿا وڃن ۽ جذبن جي تيز اٿل دل جي ڪچي واري علائقي کي پائيندي به وڃي ٿي ۽ سيراب به ڪندي وڃي ٿي. سندس اظهار جي اهڙي نئين ۽ نرالي انداز ۾ ايتري ته رنگيني آهي، جيتري پرزم (Prism) ۾ روشنيءَ جي ڪرڻن جي گذر ڪان پوءِ ٿيندي آهي. رضا جي اهڙي انداز جا اڇا ڪبوتر ڪوتا ـ اپ تي ڏوٿيون هٽندي نظر اچن ٿا. مثال طور ڪجهه شعر اوهان کي ٻڌائيندو ٿو هلان:

درد تيلي ڏني،
خاڪ ٿيندس ٻري.

رات جو ڪارو لباس،

آ چتيون سارو لباس.

ٻوڏ ۾ ٻڏو شهر سارو ويو ٻڏي،
پر رضا تنهنجي اڃائي تشنگي!

پو ته هو بس زندگيءَ پر جو جلڻ،
پل گهڙي وڏراهه جو سپنو هيو.

پٿر کي ٻيي پگهاري ويا،
ٻه ٽي احساس جا ڳوڙها.

ڪتب خاني کي حاصل ٿيا،
رڳو اتهاس جا ڳوڙها.

سار دستڪ ڏني،
درد کولي دري.

پاڻ گل واس کي پکيڙيندو،
ٽورڙي هير لازمي آهي.

شخص هڪڙو آرسيءَ آڏو اچي،
پاڻ کان هر بار ٿي ويو اجنبي.

ڏس هوا! پيچرا ڪنائن ٿا،
جڻ ته اڏندڙ رئي آ سرگوشي.

مدتن کان هي چپ ڪليا ناهن،
بند مون ۾ پئي آ سرگوشي.

ٿي مسافر ٻه تو رکي ناهي،
واٽ جي گرد سان شناسائي.

تو ۾ پرساهن،

جذبا پنچي جڻ،
مون کي چانو، ڪپي!

توڙي وڏ اونداهه آ،
پوءِ پي ڪيس تڙي،
هڪڙو ننڍڙو ديپ ٿو.

پنچي اڏريو ۽
ٽاريءَ چرڪ پريو.

وڻ انائن جا وڏي ڪيڏا ويا،
شهر هو اڳ، هاڻ ٻيلو ٿي ويو.

رضا جي شاعري انهن اجرن سپنن جيان آهي، جن ۾ ڪاري رات جي سموري سفر ۾ پلجندڙ ويساهه ڳهاتين، ڪاري ڪيل ڪنهن ناريءَ جي اگهاڙي انگ، بيمار ماءُ جي بي ثمر ڇاتيءَ مان کير جي هڪڙي بوند جي آسري ٽج وات ۾ جهلي نند پيل ڪنهن ابهم ٻار جي سڪل تارون، پيءُ جي ور ڏنل پڳ کي لت هڻي گهران ڀڄي نڪتل نينگري، سماجي حالتن جي گهاٽي ۾ جاٻٽڻ ڪان تنگ ٿي خودڪشي ڪندڙ ڪنهن نوجوان جي موت ۽ ڪنهن جهور ڪراڙي جي ڇهري جي گهنجن ۾ لڪل ڪنهن اوسيئڙي جي بي پناهه درد جي الڪن جون ڪيتريون ئي ڪٿائون موجود آهن، جيڪي باک جي پهرين سڄاڻهائيءَ سان گڏ ئي صبح جو سچ بڻجي وڃن ٿيون ـ تنهن هوندي به شاعر، اجرن سپنن جي آرزوءَ ۾ ڪير جهڙي اڇي ۽ شيشي جهڙي شفاف سچ جي ساڀيان لاءِ آشائن جا ڪيقرائي روشن ڏيئا، وقت جي چائنٽ تي ٻاري، تاريخ جي فيصلي جي اوسيئڙي ۾ پنهنجا اوجاڳيل نيڻ وڇائي وينو آهي.

7ـ جون 2006ع

عادل عباسي
Mob 0300 3430955

اکين ۾ آس جا ڳوڙها

شاعري فرد يا تخليق ڪار جي داخلي ۽ خارجي ڪيفيتن جي ٻيج ڏاهه جو اظهار آهي. شاعريءَ جو ڪارج ٻيج ڏاهه کان پوءِ بهتر تبديليءَ جو خواب هوندو آهي. ٻيج ڏاهه جي اهڙين ڪيفيتن جو

ڪارڻ سماج اندر ٿيندڙ اٿل پٿل جا واقعا رهيا آهن. ان ڪري شاعريءَ جي موضوع جون ڪي بہ حدون ۽ سرحدون مقرر ناهن هونديون. دنيا اندر ٿيندڙ تبديلين انقلاب، جنگ، ڏڪار، غلامي، ظلم سميت هر ناڪاري توڙي هاڪاري رويي جا اثر شاعريءَ توڙي ادب ۽ آرٽ قبول ڪيا آهن. اهو ڏات ڏٽيءَ تي ڇڏيل آهي تہ هو دنيا اندر ٿيندڙ اهڙين تبديلين کي ڪيئن ڏسي ٿو ۽ ان جي روشنيءَ ۾ هو پنهنجي قوم، ڌرتي ۽ ان جي آجپي ۽ خوشحالي لاءِ ڪهڙا تصور ۽ تمثيلي ڪردار پيدا ڪرڻ لاءِ سجاڳيءَ جا سڏ ڏئي ٿو.

شاعري هڪ نفيس پورهيو آهي، جنهن لاءِ حساس دل ۽ ساڃهہ وند هئڻ ضروري آهي. وسيم سومري چيو هو تہ "شاعريءَ لاءِ عشق ڪرڻ ضروري آهي ۽ اهو عشق شاعريءَ سان هجڻ گهرجي." مون ڪي لاهور ڪان انديا ويل اديب گوپال متل جا لفظ ياد ٿا اچن،جنهن پنهنجي بايوگرافيءَ ۾ لکيو هو تہ "شاعري منهنجي محبوبا ناهي جو مان ان جي چوڻ تي هلان، شاعري منهنجي زال جيان آهي، جنهن کان جنهن وقت جيڪو ڪم چاهيان وٺي سگهان ٿو." شاعريءَ بابت فن فڪر جا جهيڙا پنهنجي جڳهہ تي، پر مون وٽ اهميت ان ڳالهہ جي هوندي آهي تہ آخر شاعريءَ جو ڪارج ڪهڙو آهي؟ تاج جويو چيو هو تہ "ڌرتيءَ کان ڪٽيل ڪا بہ شاعري پنهنجون پاڙون سماج ۾ پختيون رکي نہ ٿي سگهي." تنهن ڪري اها شاعريءَ ئي ڪلاسيڪي حيثيت ماڻي سگهي ٿي، جنهن ۾ ديس، ڌرتي ۽ عوام جو درد هجي.

جرمني جي شاعر رلڪي کان ڪنهن نوجوان شاعر پڇيو هو تہ"لکڻ وقت ڪهڙي ڳالهہ ڌيان ۾ رکڻ گهرجي؟" رلڪي چيو هئس تہ " جڏهن بہ ڪجهہ لکو تہ اڳ ۾ سوچيو، "نہ لکندءُ تہ ڇا ٿيندو؟" اگر پڪ ڄاڻو تہ نہ لکندءُ تہ مري ويندءُ تہ پوءِ ضرور لکو ۽ لکڻ کان پوءِ سوچيو تہ "ان لکڻ سان ڇا ٿيندو؟" جڏهن سمجهو تہ اها لکڻي کو وڏو مچ بارينديءِ، ان سان سماج ۾ ڪا تبديلي ايندي تہ پوءِ اها ضرور ڇپرايو، تڏهن توهان کي ڪڏهن بہ اها ضرورت پيش نہ پوندي تہ شاعري پڙهي ڪنهن کان پڇو تہ "ٻڌايو خيال ڪيئن آهي؟"

رضا بخاري انهن ٿورڙن شاعرن منجهان هڪ آهي، جنهن شاعري ۾ موضوع،رديف ۽ ڪافيي جي منفرد چونڊ رکي آهي ۽ اهي ئي رضا بخاريءَ جي سڃاڻپ جو سبب آهن. رضا بخاريءَ جو پهريون ڪتاب "شاعري تنهنجو بدن" جڏهن پڙهيو هئم تہ ڏاڍي خوشي ٿي هئي. منور سولنگيءَ کان پوءِ هي ٻيو شاعر آهي، جنهن کي پڙهڻ کان پوءِ خواهش ٿئي ٿي تہ ڪاش اهڙي هڪ سٽ مان بہ لکي سگهان.

چون ٿا تہ جڏهن شاعريءَ جي ديوي ڪنهن ڪويءَ تي مهربان ٿيندي آهي تہ ان کان يادگار تخليقون سرجي وينديون آهن. پر رضا بخاري جهڙن شاعرن کي پڙهي ائين چئي سگهجي ٿو تہ جڏهن کو شاعر شاعريءَ جي ديوي تي راضي ٿيندو آهي تہ ڪائنات جي سونهن کي هڪ سٽ ۾ بقا ڏئي ڇڏيندو آهي.

جڳ مشهور شاعر شيلي هڪ هوٽل ۾ دوستن سان گڏ وينو هيو جو هڪ خوبصورت عورت هوٽل ۾ اچي ويٺي. شيلي کي دوستن چيو تہ"هن عورت کي پنهنجي سونهن تي وڏو ناز آهي،ڪنهن ڏي بہ م‍]نهن ڪٽي نٿي ڳالهائي، تون اگر ان سان گڏ ويهي ڪجهہ ڳالهائي وئين تہ

پوءِ توکي مجينداسي." شيلي اتي ان عورت جي ويجهو بيٺو ۽ نهايت ادب مان چيائينس،"محترمہ! جيڪڏهن اوهان اجازت ڏيو تہ مان هتي ويهي هڪ گلاس پاڻي جو پيئان، پوءِ مان اتي هليو ويندس." عورت شيلي ڏانهن نهاريو، سڃاڻڻ جي باوجود بہ صرف هائوڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو. شيلي پاڻي پيئڻ بعد چيس" اگر ناراض نہ ٿيوتہ صرف هڪ سوال اوهان کان پڇان؟" عورت ڪجهہ سوچڻ کان پوءِ چيس،"ها، پر صرف هڪ سوال." شيلي گلاس شيشي جو کڻي پڇيس،"اوهان جو هن گلاس جي باري ۾ ڇا خيال آهي؟" عورت ڪجهہ سوچڻ کان پوءِ چيس،"بس نيڪ آهي .. نازڪ آهي ... ڪرڻ کان پوءِ ڪم جو نہ رهندو.. اها سونهن نہ رهندس." شيلي چيس،"توهان جو پنهنجي سونهن جي باري ۾ ڇا خيال آهي؟ اها بہ اڄ آهي سڀاڻ نہ رهندي .... پر اگر شيلي چاهي تہ هڪ سٽ توتي لکي تنهنجي سونهن کي بقا ڏئي سگهي ٿو." هو اتي هليو ويو. چون ٿا تہ پوءِ اها عورت شيلي جي ديواني ٿي پئي.

شاعري ڪنهن بہ غير متحرڪ شيءِ کي جان ڏئي متحرڪ بنائي ڇڏي ٿي. جڏهن سماج مڪمل مايوسي جي ور چڙهي وڃي ٿو تڏهن شاعر جو فرض ٿئي ٿو تہ اهڙا تصوراتي ڪردار پيدا ڪري جو قوم ۾ اتساهہ ۽ ويساهہ جو جذبو پيدا ٿي پوي. شاعر جو ڪم بہ پٿر کي تراشي هيرو ناهڻ جهڙو آهي. پٿائي ان ڪري بہ منفرد ۽ عظيم شاعر آهي جو هو جاندار توڙي بي جان شين جا ڳڻ وفا ۽ سونهن جا مثال ڏئي مايوس انسانن کي هلڻ، هڪلڻ ۽ بيلي سارڻ جو سبق ڏئي ٿو.

هن وقت سنڌ جن حالتن مان گذري پئي اتي ساڃهہ وند ذهنن کي پنهنجو ڪردار ادا ڪرڻ گهرجي، شاعر بہ هن سماج جو ذميوار فرد آهي، توڙي جو هو محبتن جو سفير آهي پر وقت ۽ حالتن جي گهرج موجب هن کي پنهنجن لفظن کي مظلوم ۽ محڪوم قوم لاءِ هٿيار بنائڻو پوندو.

رضا بخاري جي شاعري ۾ سنڌ ائين نظراچي ٿي جئين آرسيءَ ۾ چهري جو عڪس.

اکين ۾ آس جا ڳوڙها،
پڪي وشواس جا ڳوڙها.
پٿر کي پي پگهاري ويا،
بہ ٿي احساس جا ڳوڙها.
سزا ماڻي تہ هو مرڪيو،
ٽميا چو ٽياس جا ڳوڙها.

بار جي هٿ ۾ ويو پوپٽ مري،
باغ، گل،خوشبو، هوا غمگين آ.
رنگ اڄ تخليق پنهنجي جا ڏسي،
تو لڳي اڀ تي خدا غمگين آ.

نہ جي سگھجن ڪٽي پرڙا،
ڏنئي ڪھڙا ڏٽي! پرڙا؟
ڪليا آڪاش جا رستا،
ويا جنھن پل ڇٽي پرڙا.

رضا بخاري جي هن ڪتاب ۾ جيڪي غزل شامل آهن، انهن مان ڪيترائي تمام ننڍن وزنن تي لکيل آهن، پر پڙهندڙ تي اثر ڇڏيندڙ خيال سان ڀرپور آهن. هر غزل پڙهڻ مهل پڙهندڙ جو تخليق سان گڏ خالق سان پنهنجائپ جو هڪ رشتو جڙي پوي ٿو. اها ڪنهن بہ شاعر جي فن جي ڪاميابي آهي.
اديب ۽ شاعر ڪنهن بہ قوم جي تاريخ ٿين ٿا، اهي جنهن بہ دوَر ۾ پڙهيا ويندا آهن تہ پڙهندڙ شعر يا سٽ جي روشنيءَ ۾ ماضي/ تاريخ بابت راءِ جوڙيندو آهيِ. ان ڪري بہ شاعر ڪي پنهنجي دوَر جو سچ ٻڌائڻ گهرجي ۽ ڪوڙ کي وائڪو ڪرڻ گهرجي ۽ اهو فرض رضا بخاري نڀائي ٿو.

آڱريون ٻوڙيان لھو ۾،
لفظ ڪي جوڙيان لھو ۾.
مان امن جو خواب آهيان،
پاڻ ڪي ڪوڙيان لھو ۾.

شاعر جون اکيون الٽرا سائونڊ ٿين ٿيون.اهي ڪنهن بہ وجود جي آرپار ٿي اندران لڪل عيب، ڪوتون ۽ اوڻايون ڏسي وٺن ٿيون ۽ جيئن جو تيئن بيان ڪن ٿيون.

ڦوڙ واري، اداس اسٽوپا،
سچ ساري، اداس اسٽوپا.
روز موھن ۾ ڇا تلاشن ٿا؟
نيڻ ياري، اداس اسٽوپا!

وڏي اڻ تڻ آ رستي ۾،
اجا ھڪ رڻ آ رستي ۾.
وڃين ڪاڏي پيو پوپٽ؟
اڳيان پن ڇڻ آ رستي ۾.

هن ڪتاب ۾ شامل ڪيترائي غزل پاڻ سان هڪ ردم، لئه، موسيقي ڪنيو اوهان جي چپن جي ڇهاو، جا منتظر آهن. ڪوڙ غزل ۽ غزلن جا شعر اهڙا آهن جن کي پڙهڻ کان پوءِ اوهان هڪ پل لاءِ ڪتاب ٻوٽي، اکيون بند ڪري وڏو ساهه کڻي، تصوراتي دنيا ۾ هليا ويندءُ. جتي ڪيترائي هرڻ صحرا جي تتل واريءَ تي ڪنهن ماريءَ کان پاڻ بچائڻ لاءِ ڊوڙي رهيا هوندا ۽ ٻئي پل ۾ اوهان پاڻ کي ڪنهن هرڻ جي وجود ۾ محسوس ڪندءُ.

اوچتو ئي يار ٿي ويو اجنبي،
۽ سجو سنسار ٿي ويو اجنبي.
گهر، وني ۽ ٻار پيي وسري ويس،
هر]و وڃي ان پار ٿي ويو اجنبي.
ڪي گهڙيون ويهي پکي اڏري ويا،
۽ انهن لئه ڏار ٿي ويو اجنبي.
شخص هڪڙو آرسي آڏو اچي،
پاڻ کان هر بار ٿي ويو اجنبي.

هن ڪتاب ۾ نه رڳو خوبصورت غزل آهن پر ان سان گڏ هائيڪا به ڪنهن مصور جي شاهڪار تصويرن جي البم جيان آهن.

چولي چ]لڪي ٿي،
يا دل آهي سمنڊ جي،
جيڪا ڏڙڪي ٿي.

پيرن ۾ زنجير،
نظرون روشندان ڏي،
قيديءَ جي تصوير.

جهرمر تارن جي،
ٽاڪيل چنري تي لڳي،
ڪينجهر تارن جي.

هائيڪو،غزل وانگر ٻاهرين صنف هوندي به سنڌي شاعريءَ ۾ نه رڳو پنهنجي جاءِ ٺاهي ويو آهي پر هتان جي مزاج ۾ رنگجي ويو آهي. سنڌي شاعريءَ ۾ شيخ اياز، نارائڻ شيام کان طارق عالم ابڙو تائين ڪيترن ئي شاعرن هائيڪا، ٽيڙو، ڏيڍ سٽا، ڏيڍوٽا، ٽه سٽا مختلف صنفن جي سڃاڻپ طور لکيا آهن، پر اصل ۾ سڀ جڻ ته هائيڪي جي سب برانچ آهن. سچ ته گهٽي وقت

ڪان پوءِ رضا بخاري جا هي هائيڪا پڙهي مزو ورتو اتم ۽ ائين ٿو لڳي ته رضا بخاري شوق سبب نه پر شاعري سان عشق سبب لکي رهيو آهي.
هن ڪتاب ۾ شامل غزل، وايون، هائيڪا گهڻو وقت اوهان جي دلين تي ڇانيل رهندا. اهي اوهان جي ڪيفيتن جي ترجماني ڪندي اوهان جي زبان تي اوهان جو درد بڻي تائين پهچائيندا.
مان اوهان ۽ رضابخاري جي وچ ۾ وڌيڪ رهڻ نٿو چاهيان. ڪجهه اوهان تي به ڇڏيان ٿو ته اوهان پاڻ به هڪ باذوق پڙهندڙ جيان "هوا جي بانسري" جا سمورا سڄر دل سان ٻڌو ۽ خوبصورت تصورن ۾ موسيقي ڀريل سٽن جو مزو ماڻيو. ڪتاب پڙهي پورو ڪري مون وانگر رضا بخاريءَ مان اها اميد رکندءُ ته هو سوچ جي هن سفر ۾ ڪڏهن به ڪو نه ٿڪجندو ۽ هو لکڻ وسيلي اجتماعي سک ۽ آجپي لاءِ جيئندو رهندو.

"اسان پنهنجي شاعري،
انقلابين جي کيسن ۾ وجهي،
کين جنگ تي موڪليندا آهيون.
۽ پوءِ انهن جي جيئري موٽڻ جي نه
پر ان لاءِ دعا ڪندا آهيون
ته شل اها شاعري سلامت رهي.
(فلسطيني نظم)

ممتاز لوهار
نوناري محلو،نصيرآباد
10 05 2006

شاعري آشا جو ديپ

ڪنهن شاعر مون کان پڇيو هو ته"مون ٻڌو آهي ته توهان شاعرن تي ڪاوڙيل هوندا آهيو، ڇا اهو درست آهي؟" مون وراڻيو ته"توهان جڏهن به مون کي تقرير ڪندي ٻڌو يا ڳالهائيندي ڏٺو آهي ته اهو محسوس نه ڪيو آهي ته مان پنهنجي گفتگو ۾ اڪثر شاعريءَ کان ڪم وٺندو آهيان.۽
اصل ۾ ڳالهه آهي معيار جي، اڄ ڪلهه هزارين نالا آهن جن جي شاعري رسالن، اخبارن ۽ ڪتابي صورت ۾ ڇپجي پئي پر آهي ڇا؟ صرف بي ڍنگن لفظن جو ميڙ،فڪري بنياد کان وانجهيل ڳالهيون، اهڙي خشڪ ساليءَ ۾ جڏهن ڪجهه اهڙيون سٽون نظر اچي وڃن، جيڪي پنهنجي فڪر ۽ ترتيب ۾ جدت ۽ هاڪاري مقصديت رکنديون هجن ته اهي دل ۽ دماغ کي متاثر ڪرڻ کان سواءِ ڪيئن ٿيون رهي سگهن. صوفياڻي نقطہ نظر سان اهو چئي سگهون ٿا ته شاعري روحاني بي چيني کي تسڪين ڏئي ٿي، جنهن لاءِ هن جو جنم ٿيو آهي ۽ جنهن جي تسڪين ڪنهن بي صورت مان ممڪن ناهي ۽ ائين به آهي ته جڏهن شاعر ڪنهن واقعي کي

بيان ڪندو آهي تہ اهو اصل ڪان بہ وڌيڪ دلفريب ٿئي ٿو، ائين چوڻ ۾ ڪو وڌاُ نہ ٿيندو تہ شاعري ۾ اچي هر هڪ لفظ ساهہ کڻڻ لڳندو آهي.

زندگي هڪ روان دوان حقيقت آهي، جنهن ۾ ڪٿي بہ جمود ناهي. اڪثر عقل ان شئي کي سمجهڻ ۾ پ‍]ل بہ ڪري ويهندو آهي، جيڪا جاري هجي ۽ ان کي سمجهڻ جي ڪوشش ۾ ان ۾ ڪيترين ئي ڳنڍيون لڳائي ڇڏيندو آهي. يعني اهو پهريون زندگي کي ٻڳاڙي موت بڻائي ڇڏيندو آهي، تڏهن وڃي ان کي سمجهندو آهي. زندگيءَ کي سمجهڻ لاءِ اڪثر وجدان ئي ڪارگر ثابت ٿيندو آهي ۽ هڪ شاعر جو وجدان هڪ ئي وقت، زندگيءَ جي پوري روانيءَ تي ضابطو رکندو آهي. ان ڪري شاعريءَ ۾ حڪمت ۽ فلسفي جي مقابلي ۾ وڌيڪ زندگيءَ جي جهلڪ نظر ايندي آهي پر اها وجداني ڪيفيت شعور ۽ عقل کان وانجهيل نہ هوندي آهي بلڪ ان جي سڌريل شڪل هوندي آهي،جنهن جي معرفت هڪ شاعر مقصديت کي ڪڏهن بہ نٿو وساري. ادب بہ انهن حالتن ۽ سببن جو نتيجو آهي، جن سببن ۽ حالتن جو نتيجو اسان جا ٻيا عمل ٿين ٿا. يعني اجتماعي معاشرتي مسئلا، ادب انسانن جي جذبن ۽ خيالن جو ترجمان آهي ۽ انسانن جا جذبا ۽ خيال معاشرتي يا سماجي قدرن جي باعث ئي جنم وٺن ٿا. ان ڪري اهو چئي سگهجي ٿو تہ جهڙي معاشرتي بيهڪ هوندي، شاعري بہ ان مان اهڙي پيدا ٿيندي.

شاعري زندگيءَ جو آئينو هجڻ گهرجي. اهو اهم سوال آهي تہ شاعري ۾ ڇا صرف گهاڙيٽو ۽ صورت وڌيڪ اهم آهي يا موضوع ۽ مواد؟ موضوع ۽ مواد سماجي بيهڪ ۽ رجحان مان ملي ٿو ۽ ادب جو خارجي توڙي اجتماعي عنصر ٿئي ٿو. ائين بہ چئي سگهجي ٿو تہ شاعر جي انفراديت بہ معاشرتي حالتن ۽ اجتماعي سوچ جي ڪري ئي جڙي راس ٿئي ٿي.

مطلب تہ ڪامياب شاعري اها آهي، جيڪا حال جو آئينو ۽ مستقبل جو اشارو هجي، جنهن ۾ حقيقت ۽ تخليقي سگهہ، فائديمندي ۽ جماليات گڏجي ظاهر ٿين، جنهن ۾ انفراديت توڙي اجتماعيت هڪ مزاج بڻجي وڃن، جيڪي اسان جي ادبي ذوق ۽ عمل لاءِ اتساهہ پيدا ڪن ۽ هڪ شاعر پڙهندڙ لاءِ رهنما جو ڪم ڪري.

شاعري جي ترڪيب ۽ ان جي صورت تي غور ڪجي تہ ان جي امڪاني وسعتن جو قائل ٿيڻو پوي ٿو،شاعري جي هر صنف خصوصن غزل جو هر هڪ شعر پنهنجي جڳهہ تي وحدت آهي ۽ اڪيلي سر هڪ پوري مضمون تي حاوي هوندو آهي. ان جو مطلب اهو ٿيو تہ جيڪڏهن اسان چاهيون تہ تمام ٿورن لفظن ۾ اشارن جي صورت ۾ هڪ غزل منفرد ۽ بامعني÷ مضمون سان گڏ ادا ڪري سگهون ٿا. پوءِ چو صرف هر بند يا شعر عشق ۽ عشق سان وابستہ ڪري ڇڏجي. ان ڪان ڪو انڪار ناهي تہ عشق انسان جو جوهر: اول آهي پر چو انهن شعرن ۾ زندگيءَ جي ٻين لاڳاپن ۽ مسئلن کي نظر انداز ڪجي؟ شاعري ۾ زندگيءَ جي اهم ڳالهين کي موضوع بڻائي انساني زندگيءَ جي وڏي خدمت ڪري سگهجي ٿي ۽ جڏهن عشق جي موضوع تي بہ لکجي تہ ان ڳالهہ کي ضرور نظر ۾ رکڻ گهرجي تہ ان جو انداز مايوسي ۽ ناڪاري جذبن کي ترقي ڏيڻ نہ پر انهن مان نڪرڻ جي لاءِ رهنمائي ڪري.

هڪ شاعر جو سياسي اڳواڻ يا مصلح هجڻ ضروري ناهي ۽ نہ سندس تخليق انقلابيت جي نالي تي نعري بازي جو شڪار ٿيڻ گهرجي جو سندس تخليق جو جمالياتي عنصر ضايع ٿي وڃي پر هڪ شاعر کي انهن فنڪارانہ خوبين جو استعمال هجڻ گهرجي جو هو غير محسوساتي انداز ۾ هڪ وڏو نياپو ڏئي وڃي.

ڪيڏي حسرت مان،
پار يڪو گهوري پيو

قاتل لغڙيءَ ڏان.

رضا بخاريءَ جو هي هائيڪو اسان کي نياپو ڏئي ٿو، طبقاتي معاشري جي پيانڪ تصوير ڏيکاري ٿو ۽ احساس: محرومي جي ڪيفيت اهڙي انداز ۾ ظاهر ڪري ٿو جڻ اها سندس ذاتي ڪيفيت آهي ۽ فنڪارانه صلاحيت جي استعمال ڪري ان ۾ ڪٿي به نعري بازي محسوس نٿي ٿئي ۽ سندس جمالياتي بيهڪ متاثر نٿي ٿئي.

پيرن ۾ زنجير
نظرون روشندان ڏي
قيديءَ جي تصوير

توڙي وڏ اونداهه آ
پو ٻي ڪيس تڙي
هڪڙو ننڍڙو ديپ ٿو!

سپنا اجريءَ ٻاڪ جا
نيٽن منجهه جڙي
هڪڙو ننڍڙو ديپ ٿو!

رضا بخاريءَ جي شاعري اميد جو ڪرڻو ٻڄي ٿي، حالتون ڪٽي ڪهڙيون به سنگين هجن، مشڪلاتون ڀلي محدود ٻٽائي ڇڏين پر بهتري جي اميد جو دامن هٿن مان نه ڇڏائڻ گهرجي ۽ انڌيري رات جي ڪک مان روشنيءَ جي جنم جو پختو يقين هجڻ گهرجي.

اها حقيقت هجي ٿي ته اڪثر لفظن جون معنائون درد جي معرفت ئي سمجهه ۾ اينديون آهن، بقول شيڪسپيئر جي ته"انسان جي من ۾ خبر ناهي ڪهڙيون وٿيون يا جهروڪا آهن، جتان درد ريڙهيون پائي اندر داخل ٿي وڃي ٿو." پر اهو درد مايوسي ۽ تباهي ڏيندڙ نه هجي پر تسلسل هجڻ گهرجي ان بهتري جو، جنهن لاءِ پنهنجي هٿن ۾ موجود لمحن ۾ اسين ڪجهه بنياد رکون ٿا.

رضا بخاريءَ جي شاعريءَ ۾ اهڙي ئي پختگي ملي ٿي، جنهن ۾ اتساهه آهي.

آگريون ٻوڙيان لهو ۾،
لفظ ڪي جوڙيان لهو ۾.
هاءِ ا]ڏي آهيان ٽڪو پر،
پنک ڪيئن چوڙيان لهو ۾.

اصل ۾ سماج ۾ مروج منفي قدرن سان سمجهوتو نه ٿيڻ گهرجي، اهو ضروري ناهي ته اسان هڪ ڏڪ سان انهن کي ختم ڪري ڇڏيون ۽ منهنجي خيال ۾ اهو شاعر جو ڪم به ناهي ته ڪنهن تحريڪ جي اڳواٽي ڪري پر شاعر ان انقلابيت لاءِ فڪري مواد فراهم ڪندو آهي ۽ انهن منفي قدرن تي ڏڪ هڻندو آهي، جيڪو آخرڪار ڪارگر ثابت ٿيندو آهي. هڪ يوناني چوڻي وانگر ته "جيڪا ديوار ڊڳي جو ٽڪر] نه ڪيرائي سگهيو، اها بلبل پنهنجي ٽونگن سان ڪيرائي ڇڏي."شاعرن ۾ فڪري تضاد الئہ جو پلجندا آهن، اها محض عارضي ڪيفيت به ٿي سگهي ٿي پر ان جا نتيجا ڪي سنا نه ملي سگهندا آهن، ان جو اثر رضا بخاري جي شاعري ۾ به جهلڪي ٿو.

هار مڄي وينو
هـ]و پنهنجو هٿيار آ
پاڻ ڀڄي وينو.

جسماني موت کان وڌيڪ نقصانڪار حوصلي جو ٽٽڻ آهي. هيمنگوي جي مشهور ناول Old Man and the Sea جو خوبصورت ڊائلاگ آهي. Man can be destroyed but not defeated بس حوصلو نہ هارجي ۽ مسلسل ويڙهہ ۾ رهجي پوءِ شڪست ناممڪن آهي.

مون جڏهن رضا بخاري جو پهريون شعري مجموعو "شاعري تنهنجو بدن" پڙهيو، ان وقت ئي سندس اسلوب جي انفراديت متاثر ڪيو هو ۽ هينئر جڏهن سندس نئون مواد هٿن ۾ آهي تڏهن ان ۾ اڃا بہ وڌيڪ دلڪشي آهي، جيڪا نئين ٿهيءَ جي شاعرن ۾ گهٽ نظر اچي ٿي. قافيا، رديف اهڙا استعمال ڪيا اٿائين جيڪي پنهنجي جوهر ۾ پيچيده ۽ تمام گهٽ استعمال ڪيا ويا آهن ۽ شاعري بہ گهٽ ماترائن تي ۽ پوءِ بہ مڪمل مفهوم رکندڙ ـــ انهن خاصيتن رضا بخاريءَ کي نئين ٿهيءَ جي بين شاعرن ۾ منفرد مقام ڏنو آهي، اها خوبصورتي سندس غزلن ۾ وڌيڪ نمايان ٿي سامهون اچي ٿي.

چنڊ گرهڻ ۾ چانڊني قيدي،
رات ڪاري، اداس اسٽوپا.

آ گگن يا چڙيو
تـو هو آنچل ٻڌي.

سمنڊ جهانڪي پيو،
چولي چولـي دري.

۽ اهو سفر واين ۾ اچي پنهنجي دلڪشيءَ کي عروج تي پهچي ٿو.

شام ڪٽي پهتي
اپ جي ڏوليءَ ۾
رنگن جا سپنا.

پن ڇڻ کان اڳ ئي،
پن پن وکريو ۽
ٽاريءَ چرڪ پريو.

شاعر پيغامبر ٿيندا آهن، هو هلندڙ وقت جي حالتن جي اولڙن مان تمثيلون ناهي مستقبل لاءِ اشارا ڏيندا آهن پر جيڪڏهن انهن جو بيان غير حقيقي هوندو تہ انهن تمثيلن جي ايندڙ وقت ۾ پوڄا ٿيندي آهي ۽ جيڪڏهن حقيقت جي قريب هونديون آهن تہ اهي ساپيا ماٽي ونڊيون آهن.

رضا بخاريءَ جون تمثيلون سگهاريون بہ آهن ۽ اڪثر جڳهن تي حقيقي روپ ۾ ظاهر ٿين ٿيون پر ڪٿي هو پنهنجي اها خوبي وڃائيندي بہ نظر اچي ٿو، جيئن هينين واين مان تضاد جهلڪي ٿو.

چالئہ ڪو ٻاري نٿو،
آس اجهاٽي لاٽ.

ڊپ ۾ ورتل سپ دليون.

ڳوڙهو ئي آهيان،
نيٽ ڳڙي ڳل ۾،
مان گم ٿي ويندس!

رضا بخاريءَ جي نئين مجموعي ۾ پڙهندڙن کي هڪ نواڻ نظر ايندي اها آهي ترويني ــ خبر ناهي تہ ان لاءِ سنڌيءَ ۾ ڪهڙو نالو استعمال ڪرڻ گهرجي. اهو اسان جا شاعر ئي ٻڌائي سگهن ٿا. پهريان اردو شاعريءَ ۾ گلزار پنهنجي شاعريءَ ۾ ترويني جي ابتدا ڪئي آهي، هينئر سنڌيءَ ۾ شايد رضا بخاري پهريون شاعر آهي، جنهن ان صنف ۾ گهڻو لکيو آهي ۽ ان ۾ ڪامياب ٿيو آهي. ترويني ۾ سندس انداز بيان نہ صرف خوبصورت آهي پر ان ۾ ڪمال جو تسلسل آهي.

هوا ٻڪ ۾ هلي آئي،
ڪٽي خوشبو بدن پنهنجو،
لڳو مون کي تہ تون آئينءِ.

هوا وٽ بانسري آهي
جڏهن ان کي وڄائي ٿي
سمورا باغ جهومن ٿا

نہ آئي درد جي موسم
نہ نيڻن جا وسيا بادل
دلين تي خشڪ سالي آ.

حسين ڪنهن بدن جون گهٽيون
رڳليون رات پر آگريون
مگر پوءِ بہ ناهن ٿڪيون.

رضا بخاريءَ جو انداز: بيان ڏاڍو دلڪش آهي ۽ سندس شاعري جي صورت ۽ ترتيب بي بها ـــ پر هڪ ڳالهہ محسوس ٿئي ٿي، اها آهي موضوعن جي کوٽ، جيڪڏهن ان طرف بہ ڌيان ڏئي تہ ٻنا ڪنهن وڏاءَ جي چئي سگهجي ٿو تہ رضا بخاري ايندڙ وقت ۾ سنڌيءَ جي وڏن شاعرن جي صف ۾ بيٺو هوندو، جن جو تعداد بہ ڏاڍو ٿورو آهي. سندس شاعراڻو سفر مختصر آهي، اجا عمر جي ابتدائي حسين لمحن جي جهول ۾ پلجي رهيو آهي، ان ڪري اها اميد ڪري سگهجي ٿي تہ جئين جئين هو فڪري ۽ فني طور پختو ٿيندو، تئين تئين سندس شاعري فڪر جي اونچاين ۽ دلڪشين ۽ فني عروج جي چوٽين کي ڇهي ويندي، جنهن جي پختي جهلڪ هن جي شاعريءَ ۾ موجود آهي.

عابد ڪاظمي
190506

ڪنپ وانگي رڪي ڊائريءَ ۾،
آ وساريو سڪي ڊائريءَ ۾.

گيت تنهنجو ڪوي! ياسجي ٿو،
ڪو اُڏامڪ پکي ڊائريءَ ۾.

لڙڪ منهنجو ٿميو، اوچتو ئي،
پيو ٽڙي سج ـ مکي ڊائريءَ ۾.

’او چريا! ڇا مليئہ شاعريءَ مان؟‘
وئي ’رضا‘ هوءَ لکي ڊائريءَ ۾.

حسين ڪنهن بدن جون گهٽيون
رُليون رات پر آڱريون
مگر پو بہ ناهن ٿڪيون!

رات کھڙي ڪئي آ سرگوشي؟
سانت ٻڌجي وئي آ سرگوشي.

ڏسُ هوا! پيچرا ڪنائن ٿا،
جڻ تہ اُڏندڙ رئي آ سرگوشي.

مدتن کان چپ، ڪُليا ناهين،
بند مون ۾ پئي آ سرگوشي.

ائين ڇهرن جو شور ۾ پاسي،
سونهن تنهنجي نئي آ سرگوشي.

سکي! نانءُ تنهنجو لکي
رکي رات مون ڊائري.
صبح سو غزل ٿي پيو!

پيار جي آس مان چاندني تي چٽي،
جڙ نہ آڪاس مان چاندني تي چٽي.

تو اڪين مان سڪي! جام اوتي ڏنا،
روح جي پياس مان چاندني تي چٽي.

چو نہ محفل ۾ پاگل پتنگا تين،
ميڻ جي ماس مان چاندني تي چٽي.

چنڊ جهڙا ڪي ڪردار چمڪن پيا،
سنڌ ـ اتهاس مان چاندني تي چٽي.

آ ’رضا‘ سونهن جو چنڊ مون ۾ لٿو،
منهنجي احساس مان چاندني تي چٽي.

آ نوري نماڻي ڪنول،
تماچي اُنهيءَ تي پوّنر.
تصور هي ڪينجهر ڪيو.

چنڊُ ٻڌنڌڙ ساهه جو سپنو هيو!
سرمئي درياهه جو سپنو هيو.

ٽِڪ ۾ دلڙيون ڀِيڙي اُڀِي ساڻ گَڏ تتيون،
جيئن تتو هڪ چاهه جو سپنو هيو.

پو تہ ھو بس زندگي ڀر جو جلڻ،
پل گهڙي وڙاهه جو سپنو هيو.

مون ڏنو تنبور اجرڪ تي رکيل،
جڻ تہ پٽ شاهہ جو سپنو هيو.

ڪين ساڀيا ماڳ جي ٻڌجي سگهيو،
هُو مسافر راهه جو سپنو هيو.

سُڪي وڻ سمورو ويو
ڇڏي ڪئي پنن خودڪشي
رڳو هڪ پکي چا اُڏيو!

تاڪ کُلي تو خوشبو جو،
سمنڊ ڇُلي تو خوشبو جو.

جسم تہ گل جو وکري ويو،
روح رُلي ٿو خوشبو جو.

گهاو، سمورا مهڪن ٿا،
درد ملي ٿو خوشبو جو.

پوپٽ ڪيئن چپ چاپ ڏسن؟
باغ جلي ٿو خوشبو جو.

رات ڀر سپنا سڙيا
خاڪ بستر تي ويو.
بي خبر آهي صبح!

ڦوڙا، واري، اداس استوپا،
سڄ ساري، اداس استوپا.

روز موهن ۾ چا تلاشن پيا؟
نيڻ پاري، اداس استوپا!

چنڊ - گرهڻ ۾ چاندني قيدي،
رات ڪاري، اداس استوپا!

ناچڻيءَ جي وجود تي آهي،
ننڊ طاري، اداس استوپا!

آهه ڪنهن ڪاڻ منتظر بيٺو؟
هُو بخاري، اداس استوپا!

• گُل سُڪا گلدان جا
پر نہ هُو هڪ گل سُڪو.
تو چُمي جو موڪليو!

صديون هزارين حيات غم جي،
اجا بہ ٿي ناهہ مات غم جي!

[نهيءَ کي پو پي سيئي سجاڻ،
نہ ڪوئي چهرو نہ ذات غم جي!

اکين ۾ ڪرب و بلا جو منظر،
۽ لڙڪ وهندڙ فرات غم جي.

بدن جي پڃري ۾ روح – پنڇي،
سدا تنواري ٿو تات غم جي!

ميز تي عينڪ [ها،
پر اکيون ناهن [هي!؟
سوچ ۾ آهي ڪتاب.

وڏي [ڻ تڻ آ رستي ۾،
اجا هڪ رڻ آ رستي ۾.

وجين كاڏي پيو پوپٽ؟
اڳيان پن چڙ آ رستي ۾.

اکين ۾ ڪاغذي سپنا،
مٿان سانوڻ آ رستي ۾.

ڪ]لي اڄ پي گ]هلي ناهي،
هوا کي وڻ آ رستي ۾.

رضا لئہ نوڪرون جڳ جون،
پٿر کو جڻ آ رستي ۾.

رات جو ڪارو ٽڪر
جنهن منجهان نڪتو ڦٽي
چانڊنيءَ جو آبشار.

جڳ جي رسوائي جو سپنو،
جوڙ نہ هرجائي جو سپنو.

ڪندر نيڻن ۾ چا هوندو؟
چپ ۾ تنهائي جو سپنو.

"دنيا جنت ٿي وئي آهي!۾
هڪڙي سودائي جو سپنو.

مينديءَ جي خوشبو سان گونجي،
من ۾ شهنائي جو سپنو.

ساپيا ۾ سو ڪئين ملي ها؟
هـ]ـو جو پرچائي جو سپنو!

لام هر ناريءَ جيان
۾ لڳن تا نيڻ گ]ـل
لڙڪ جن ۾ ماڪ جا

جاڳ ۾ وکري ويا،
ميڙ سپنا، پئه سـ]ـمهي!

ننڊ　　هڪڙو　　ساز]　　آ
چيڙ　　سپنا　　پئ　　سـ]ـمهي!

نيڻ　　هي　　بنجر　　زمين
ڪيڙ　　سپنا　　پئ　　سـ]ـمهي!

رات　　پـر　　مثل　　گلاب
ٽيڙ　　سپنا　　پئ　　سـ]ـمهي!

وري ڪنهن ساز چيڙيو آ
سـ]ـريلا سـ]ـر پنن وانگي
قـ]ـتا مانار جي وڻ مان

هر　　گهڙي　　امڪان　　۾　　آ!
زندگي　　امـڪان　　۾　　آ.

هل　　انڌيرن　　۾　　هلون　　تا!
روشني　　امـڪان　　۾　　آ.

زندگي! تون جو رڳني آن،
خودڪشي امڪان ۾ آ.

زرد غنچن کي ڪٽي ڏسڻ،
تازگي امڪان ۾ آ.

درد ئي آهي يقيني،
۽ خوشي امڪان ۾ آ.

هوا ٻڪ ۾ هلي آئي
ڪٽي خوشبو بدن پنهنجو.
لڳو مون کي تہ تون آئين۽

هن رات جي موسيقي،
ٻڌ سانت جي موسيقي.

شيشي جو بدن، چڻميون،
برسات جي موسيقي.

ڪئن شهر سگهي سمجهي؟
ڪندرات جي موسيقي.

هڪ ذات ۾ گونجي ٿي،
ٻي ذات جي موسيقي.

لفظن ۾ ڪويءَ ساندي،
جذبات جي موسيقي.

هوا وٽ بانسري آهي
جڏهن ان کي وڄائي ٿي
سمورا باغ جهومن ٿا

ڪين ڪنهن دل ڦهُڏي،
تو جو پايل ٻهڏي.

اوسڪي! پاڻ سان،
ڇڏ هي پاگل ٻهڏي.

روز صحرا ر]لان،
ساڻ بادل ٻهڏي.

آ گگن، يا چڙيو
تو هو آنچل ٻهڏي؟

واءُ خوشبو کٽي،
چڏ نہ ڪاڪل ٻهڏي.

نيڻ - پيڙا چڏيا،
سونهن - ساحل ٻهڏي.

ياڳ پيرن سان آ،
واٿ دلدل ٻهڏي.

کو سفر تان وريو،
درد حاصل ٻهڏي.

بن بن مسافريءَ ۾،
جيون مسافريءَ ۾.

منزل نہ کو سہرو آ،
توبن مسافريءَ ۾.

چوڏس اداس چهرا،
درپن مسافريءَ ۾.

پن چڙ، هوا ۾ رستا،
پن پن مسافريءَ ۾.

نه آئي درد جي موسم،
نه نيڻن جا وسيا بادل.
دلين تي خشڪ سالي آ

ڪنهن سار جي لغزي آ،
من ـ ٻار جي لغزي آ.

هٿڙن ۾ ڪٿي ايندي،
هٻڪار جي لغزي آ؟

سنسارـ هوا بي رخ،
۾ پيار، جي لغزي آ.

سنديس] کٽي پھتيءَ
ان پار جي لغڙي آ.

ا]ڏري تہ ڪٽي دلڙيون،
اڪ؛ يار جي لغڙي آ.

لڳي ا]ي نيڻ] کو نيرو
ا]نھيءَ ۾ لڙڪ سي تارا
جدائي رات ڪاري آ

رات جي سھيلي آ،
چاندني پھيلي آ.

خوشبوئن ۾ جاڳان ٿو،
سار کا چنبيلي آ.

خواھشون نيون ڦٽنديون،
مند ئي نويلي آ.

دل ۾ ڪو نٿو ترسي،
درد جي حويلي آ.

روڳ ڪيترا آهن!
زندگي اڪيلي آ.

ڪناري تي لڳل هڪ وڻ
سڪي چالئہ ويو آهي؟
ندي ناراض ٿي هوندس!

اکين ۾ آس جا گهوڙا،
پکي وشواس جا گهوڙا.

پٿر کي پي پگهاري ويا،
ٻہ ٿي احساس جا گهوڙا.

اوڏري عڪس جي پيڙا،
ٿٿل ڪينواس جا گهوڙا.

ڪتب خاني کي حاصل ٿيا،
رڳو اتهاس جا ڳوڙها.

سزا ماڻي تہ هو مرڪيو،
ٽميا چو ٿياس جا ڳوڙها.

لڳي آڪاش چ]لهہ آهي
انهيءَ ۾ خاڪ، اونداهي.
ستارا، ڪوئلا ٻرندڙ.

آرزو ٿي ٻري،
جستجو ٿي ٻري.

سوچ شعلي جيان،
هوبهو ٿي ٻري.

رات ۾ شاعري،
رنگ بو ٿي ٻري.

جنهن گهڙي مان بران،
ساڻ هـ]ـو تي بري.

روشني! روشني!
چارسو تي بري.

سندس پرڙا نتا ڏسجن
مگر پو يي ا]ڏامي تي.
هوا کي کو تہ جادو آ!

ندي تون هورڙيان ڳائج،
کئي هيءَ رات سرگوشي:
سـ]ـتل آ چندب] پاڻيءَ تي!

پل پل چٽي رهي آ،
هيءَ دل چٽي رهي آ.

توبن حسين جيوت،
سنگدل! چٽي رهي آ.

چا واءَ اڄ چيو اٿس؟
چو ول چٽي رهي آ؟

پلڪن مٿان اداسي،
جهلمل چٽي رهي آ.

آڪاش ۾ ستارا،
پايل چٽي رهي آ.

پکل ميوي جيان اڀ تان
ڪِريو جيئن شام جو سورج
بکايل رات کائي وئي.

ننڊ،سپنا، اکيون غمزده،
ساڻ تعبير جا ها ٽڪر.

هار، کان کنڌ کوئي جهکيل،
هيٺ شمشير جا ها ٹکر.

دربدر واءَ سان پي ا]ڏيا،
سرخ تحرير جا ها ٹکر.

قيد ۾ سو نہ قيدي هيو،
صرف زنجير جا ها ٹکر.

کٿا منهنجي ا؛هائي آ.
سفر جي شوق ۾ نکتس
وجائي پير موٹيو هان!

وڏي مشکل جي رستي تي،
هلياسي دل جي رستي تي.

ملي بس پياس ئي آهي،
سدا بادل جي رستي تي.

لهو مقتول جو پهتو،
وڃي قاتل جي رستي تي.

پتو پنهنجو وڃايوسي،
پڄي منزل جي رستي تي.

اڄالا باک جا آيا،
لهي ڪنهن ڳل جي رستي تي.

اڪيون تو ڇو رکيون آهن؟
"رضاءِ پاڳل جي رستي تي.

خاڪ ئي خاڪ باغ دل جو آ،
هاڻ حسرت جو ڦول ڪاٿي آ؟

هي اجا بار[ساھ جو ڪٺجي؟
زندگيءَ ڪي قبول ڪاتي آ؟

رات ـ چنريءَ مٿان ستارا ڏس]،
منھنجو روئڻ فضول ڪاتي آ؟

ڏات جھڙي سڪي ر]سي ويئي،
شاعريءَ جو نزول ڪاتي آ؟

چالا چالا پير ڪٽي
جنھن دروازي تي پھتس
ان تي ٻي جي تختي ھئي!

پتڪي پل پل واءَ سان،
پورو بادل واءَ سان.

راز سوين اوري پيو،
گھاٽو جھنگل واءَ سان.

جنگ بقا جي تو وڙهي،
ڏيئڙو هيڪل واءَ سان.

خوشبو سرگوشي ڪئي:
اڍڙيو آنچل واءَ سان.ٍ

"وري پرڙا ڪٽليا تس ۾
اڏي تو آسمانن ۾!ٍ
ڏنو قيدي پکيءَ سپنو.

مستقل آرزو،
آ اٽل آرزو.

سات تنهنجو ڪپي،
بي بدل آرزو.

دردَ ملندو پيوءِ
ڪر نہ پل آرزو.

پيارَ فرهاد آءِ
ءَ جبل آرزو.

چار پل زندگيءِ
چار پل آرزو.

بي نہ ميراث تئہ
ساڻيد دل! آرزو.

تنهنجي لهجي ۾ ڪري ٿي گفتگوءِ
شاعري مون ۾ پري ٿي گفتگو.

تون تہ ڪمري مان هلي آهين وئيءِ
پر حواسن ۾ ڀڃري ٿي گفتگو.

سي بهارن ۾ بہ مون ناهن ڏٺا،
رنگ جي من تي ڇري ٿي گفتگو.

تو جيان ئي چلولي آهي ندي،
چاندني ان تي تري ٿي گفتگو.

لڳو هڪ ياد جو خنجر
تہ دل مان رت وهڻ بدران
گلابي گل ڦڙتي نڪتو!

ڪرندس ۽ وڪري ويندس،
ٽٽندس ۽ وکري ويندس.

چندڙ پرن کي ساڙيندو،
اڏندس ۽ وکري ويندس.

منظر ڪيڏو خالي آ!
ڏسندس ۽ وڪري ويندس.

ساھ سفر سان آھ ڀڄل،
رڪندس ۽ وڪري ويندس.

اڃا مس ئي سڄيون روئي
تہ ھڪڙو خواب جاڳيو آ!
اکين کي واند ئي ناھي.

دل پرولي دري،
ڪنھن نہ کولي دري.

سمنڊ جھانڪي پيو،
چولي چولي دري.

ساهہ جي تي ڪِلي،
ڪين سولي دري.

سار دستڪ ڏني،
درد ڪولي دري.

مند رنگين تي،
ڪول هولي! دري.

ساگر سيني ۾
لهرون لهرون تي لِڏي
سارُ سفيني ۾

بي نہ جاگير لازمي آهي،
تنهنجي تصوير لازمي آهي.

پاڻ گلِ واس ڪي پکيڙيندو،
ٿورڙي هير لازمي آهي.

خواب ئي خواب ڪيترا سانديان؟
ڪا تہ تعبير لازمي آهي.

پيار، جي معاملي ۾ دل نہ رکو،
ساڻ تقدير لازمي آهي.

پوڙهو نم جو وڻ
سهڪي ا]وڻ کي چوي:
"تيز نہ ٿونا هڻ!ءِ

چوڪري هوءَ قول جهڙي،
شهر جا سڀ مرد پوپٽ.

چو چريا! سانديِ رکين ٿو؟
ڊائريءَ ۾ سرد پوپٽ.

خواب پن چڙھ جا لڳن ٿا،
باغ ۾ ھي زرد پوپٽ.

ياد ۾ مهڪي پئي دل،
ء لٽا ڪي درد پوپٽ.

نانءُ مون تنھنجو ڪنيو آ،
تو ڏسان چوگرد پوپٽ.

گھاٽو ا]پ جو وڻ
ٻالڪ ھي سوچي پيو
تارا ميوا ڇڻ

لوڪ جان تون نہ ٿي،
بد گمان تون نہ ٿي.

ڪنهن چيئہ مهربان؟
مهربان تون نہ ٿي.

مان نہ توکي چ]ھان،
آسمان تون نہ تي.

جستجو! جستجو!
رائگان تون نہ تي.

مـ]ـر بغاوت کري،
بي زبان تون نہ تي.

پنچين جي ڦـڙ ڦـڙ
آرو کنهن ٿـ]ـڙ ۾ وڌو؟
تـڙپيو گهاٽو ٻـڙ

گفتگو ڪر، مات ۾،
رنگ ڪي پر، مات ۾.

دل وڍيندو تو وڃي،
درد] ـ خنجر، مات ۾.

نيڻ هو[نيرا لڳن،
آ سمندر، ماٿ ۾.

تي تکي ا[پ ڏي يکي،
يونءِ بنجر، ماٿ ۾.

هر شکن کا داستان،
ناهه بستر، ماٿ ۾.

تنهنجي سار کٽي
نيري پاٽي تي پئي
ڳاڙهي شام ڇٽي

وقت گذريل تو سڏي،
هک قتل تصوير مان.

موت! وچ مون کي کڍي،
زندگيءَ جي سير مان.

تون ئي منهنجو خواب آن،
۽ تنهنجي تعبير مان.

ڇا ڳـ]ـهري آزادگي؟
مطمئن زنجير مان.

ڪير دل! پنهنجي ڪندي؟
درد جي جاگير مان.

تون صبح جي شاعري،
شام جي تحرير مان.

سمنڊ ڪيئن ٿيو اي رضا!
اوچتو هڪ نير مان.

خط لکي پـ]ـلجي ويس،
ڪٿ رکي پ]لجي ويس.

زرد ڪو چهرو ڏسي،
سج ـ مکي پ]لجي ويس.

تو رڳو مرڪي ڏنو،
دل ڌڪي، ٻلجي ويس.

ساھ وانگي ياد آن،
ڪٿ سڪي! ٻلجي ويس.

لام، آڪيرو ڇڻتيو،
پر پکي، ٻلجي ويس.

آهن غم هيڪاند
اڄ ڪلھ هن دل کي نہ آ
هڪڙو پل پيي واند

هوريان ڪو ڳالهائي تو،
مون سان ڪو ڳالهائي تو.

باهر ڪيڏي چپ چپ آ!
اندران ڪو ڳالهائي تو.

"ڪوليو جسماني پڃرو...
ا]ڏران.ۓ ڪو ڳالهائي ٿو.

جئين ئي پٽر اڇلايان،
جر مان ڪو ڳالهائي ٿو.

ڪيڏي حسرت مان
ٻار] يڪو ڳهوري پيو
قاتل لغڙيءَ ڏان!

بوند ڪري ٿي واريءَ تي،
رنگ، پري ٿي واريءَ تي.

سورج نيٺ ا]جهامي ويو،
شام ٺري ٿي واريءَ تي.

مون سان گڏ اڻ ڄاتي آس،
پنڌ ڪري ٿي واريءَ تي.

هڪو ڏس] هڪ پياسي جهرڪي،
ٻار،! مري ٿي واريءَ تي.

هار، مجي وينو
هڪو پنهنجو هٿيار آ
پاڻ پجي وينو

ڪيس محبوب هو چيو:"صحراءِ
ءِ ا]هو شخص ٿي ويو صحرا!

هوبهو عڪس منهنجي من جو آ،
تو جو ڪاغذ مٿان چٽيو صحرا.

پيار] جنهن تي ڪڏهن وسيو ناهي،
زندگي پر ا]هو رهيو صحرا.

ڏور ڪنهن سمنڊ تي وسي ڪڪري!
ڏور ڪو پياس ۾ لڇيو صحرا.

"پيرن ۾ زنجير
نظرون روشندان ڏي!ء
قيديءَ جي تصوير

بدن جي غار ۾ دل آ،
وڏي آزار ۾ دل آ.

اکين جي ڏيند چاندوڪي،
مگر ڪنهن چار ۾ دل آ.

ڏسي ڪيئن جيت جا سپنا؟
ٻڏل ڪنهن هار ۾ دل آ.

ڪري محدود ڪيئن سگھندين؟
سڄي سنسار ۾ دل آ.

لٽو ان تي نہ پوپٽ ڪو،
ٽڙي جنهن ٿار ۾ دل آ.

وڪريا فرش مٿان
مون ڪان واءُ ڪسي ويو
سارا ورق هٿان

هڪ جڳھ ڪيئن ترسندي؟
هوءَ در در جي هوا!

ناچڻيءَ ڪي ٿي سڏي،
روز ڪندر جي هوا.

درد جي آلودگي،
زهر اندر جي هوا.

تو سوا ڳائي نتي،
اڄ سمندر جي هوا.

سات پنچين جو گهري،
هيڪلي جر جي هوا.

همسفر بڻجي نتي،
ڪنهن ٽٽل پهر جي هوا.

هڪڙو وڻ آ،
ء پن چڻ آ.

هڪڙي دل ءِ
دردن جو ڏڻ آ.

سوچ مسافر!
اڳتي رڻ آ.

چين نہ ڏيندي،
جا اڻ تڻ آ.

من ۾ چالون،
پيار هرڻ آ.

تنهنجو منڍ ڪنڙيو
هيو جو ٽڪرين جي مٿان
اڄرو چنڊ ڪنڙيو
اڏندڙ بادل،
وسندڙ بادل.

بوندون گهنگهرو،
نچندڙ بادل.

انگ گلابي،
چهمندڙ بادل.

مان پي آهيان،
ر]لندڙ بادل.

ڏرتي ڪاغذ،
لکندڙ بادل.

جهرمر تارن جي
ٿاڪيل چ]نري تي لڳي
ڪينجهر تارن جي
پويون پل آ،
چنڊ[ر]نـل آ.

گيت اڏورو،
ساز[ٽٽل آ.

پـ]ـرنم چهرو،
ڦـول پنل آ.

هئَ سچ تنهاۓ
۾ مقتل آ.

جاڳڻ پاڇاۓ
شهر ستل آ.

سپني ۾ سپنو
چاندوڪيءَ جو عڪس ۾
جر جو آئينو
ڪٿان ڪنهن مٿان ڪيئن پٽر؟
ٿيـ]ـس ميـڻ مـان چاهه ۾.

سکي! تو پلا چا گ]ـهريو؟
رکي ديپ درگاهه ۾.

ڪنارن تي ٻيڙا ٻہـڏلۓ
ا÷]ڏي ريت درياهه ۾.

اڪيون رڻ لتاڙي پڇيون،
سڙيا خواب وٽراهه ۾.

پنڇي ڏور اڏيو
ٻ اڻ جو هڪ يادگار
ڄڀر تي ڪنيو لڏيو
نہ جي سگهجن ڪٽي پرڙا،
ڏنئہ کهڙا ڏٽي! پرڙا.

اڪيون منهنجون اڏامن ٿيون،
پيا سپنا ٻٽي پرڙا.

ٽنو جيئن رات جو پڇرو،
پڳو سورج هٽي پرڙا.

ڪ]مليا آڪاش جا رستاءِ
ويا جنهن پل ڇٽي پرڙا.

ڇولي ڇلڪي ٿي
يا دل آهي سمنڊ جي
جيڪا ڏڙڪي ٿي
اوچتو ئي يار ٿي ويو اجنبي،
ءِ سڄو سنسار ٿي ويو اجنبي!

گهر]ءِ وني ءِ ٻار ٻي وسري ويس،
هـ]ـو وجي ان پار ٿي ويو اجنبي.

ڪي گهڙيون ويهي پڪي ا]ڏري وياءِ
ءِ انهن لئہ ڏار ٿي ويو اجنبي.

شخص هڪڙو آرسيءَ آڏو اچي،
پاڻ کان هر بار ٿي ويو اجنبي.

ٿڙپ سدا جيءَ کي
جيئڻ ا]ڏرڻ جي آرزو
بي پر پنڇيءَ کي

خواب جو در تو ک]لي،
چا تہ منظر تو کـ]لي!

بي ر]تو هي قول آ،
گهاءُ اڪثر تو کـ]لي.

ٽهڪ باهر تا ک]لن،
درد اندر تو کـ]لي.

تو سڏي آڪاش ۾
سوچ جو پر تو ڪـ]لي.

ا]ي تي هر تارو
ياسي تنهنجي ڳوٺ ڏي
ويندڙ ڪو چارو
وڏندڙ تنهائي،
چ]يندڙ تنهائي.

گهر ديوارن تان،
چٽندڙ تنهائي.

جي منزل رستا،
ر]لندڙ تنهائي.

لڙڪ تماشائي،
ڪِلندڙ تنهائي.

ڇِپ جي موسيقي،
نچندڙ تنهائي.

هيل بهاريءَ ۾
ڪنهنجا گهاوَ ٽڙي پيا
ٿاريءَ ٿاريءَ ۾
رهگذار جو ڏيئو،
انتظار جو ڏيئو.

درد ئي جلائيندو،
دل فگار جو ڏيئو.

ڇو الڳ رکيو آهي؟
تو قطار جو ڏيئو.

ياڳ ۾ نہ ديوالي،
مان مزار جو ڏيئو.

نم اکيون، نمناڪ خواب،
خاڪ دل ۽ خاڪ خواب.

جاڳ، جي مان آرزو،
ننڊ جا هيراڪ خواب.

وڻ سڪل ساري پيو،
واءَ جا رولاڪ خواب.

قول جهڙي چوکري،
ماک جهڙا پاک خواب.

اکين ۾ چ]لي پينگهه آ،
اکيلي جهلي پينگهه آ.

سکي هيل سرتين سوا،
لڏي بي دلي پينگهه آ.

ر]نو وڻ سڏي ٻارڙا،
سپن کان پـ]لي پينگهه آ.

لڏي هڏو مزي سان پوّنرءِ
اڄنهيءَ لئہ ڪلي پينگهہ آ.

اسان لئہ سجيو دارڄ ءِ
اوهان کي ملي پينگهہ آ.

پہ نہ ڪوڙي وقت تو،
تيز ڊوڙي وقت تو.

آس جا راندڪاءِ
روز توڙي وقت تو.

ساهہ جو ٻيڙو ٻڏتو،
جاڻ ٻوڙي وقت تو.

آدمي　　کپڙي　　جيان،
کيس　　چوڙي　　وقت　　تو.

رات　　جو　　ڪارو　　لباس،
آ　　چتيون　　سارو　　لباس.

تو　　ڇهڻ　　سان　　ئي　　لهي،
پوپٽن　　وارو　　لباس.

دل　　ڦٽل　　ڪمري　　جيان،
درد　　جو　　چارو　　لباس.

مان ڏسان گـ[ـل جو بدن،
لاهه انگارو لـبـاس.

رات جي هٿ ۾ تري،
آ ستـارن پـري.

سوچ منهنجي ندي،
سار ڪا حـ۾ـّل پري.

درد تيلي ڏني،
خاڪ ٿيندس ٻري.

خواب پٿڪي پيو،
ڪول؛ نيٽن - دري.

رڪ] بدن منتظر،
گهاءُ ايندو وري.

هر گهڙي درد سان شناسائي،
آهه بي درد سان شناسائي.

باغ ٻيو اوپرو سمورو آ،
ڦول هڪ زرد سان شناسائي.

ڪير تنهائي شهر جي سمجهي؟
فرد جي فرد سان شناسائي!؟

تي مسافر ٻہ تو رکي آهي،
واٽ جي گرد سان شناسائي.

تنهنجي نڪ ۾ ڦلي تي ٻري،
روح جي هر ڳلي تي ٻري.

چنڊ - ڪرڻي جڏهن ڪي تس چميو،
ڏس حيا مان ڪلي تي ٻري.

تي وئي خاڪ هر آرزو،
چو اجا دل جلي تي ٻري؟

پار ڪهڙي پتنگا ويا؟
شمع! اڄ هيڪلي تي ٻري.

وڻن ۾ پنن جي دعاء
هوا جي چپن جي دعا.

اڙي رات! چا چنڊ] آ،
ڪراڙي گگن جي دعا؟

رهي هر گهڙي ساڻ تي،
حنائي هٿن جي دعا.

مسافر نہ سمجھي سگھياء
هئي دز دڳن جي دعا.

"رضا" هـ]ـو پٿر تي ويو،
گهري جنهن گـ]ـلن جي دعا.

هيڪل گهاري تي ندي،
پنڇي ساري تي ندي.

چنبڊ اڪيون ٻـ]ـوٽي ستو،
ڪيس پڪاري تي ندي.

ڪڙ تي وڻ جهومن ٿا،
ڪجھ جهونگاري تي ندي.

ٻرندڙ سج آهي ڪـ:ـريو،
ان ڪي ناري تي ندي.

آ هوا آندو ا]ڏائي زرد پن،
تو ڪتا پنهنجي ٻڌائي زرد پن.

من اگهي رنگين رت جو خواب هو،
پر چڏيو دردن ٻڻائي زرد پن.

تو وڇوڙي جي نشاني موڪليو،
مون رکيو آهي لڪائي زرد پن.

ڦول تازي جي اها خوش قسمتي،
ڪير وارن ۾ سجائي زرد پن.

آرسيءَ کان مون پڇيو:"ڪئن تو لڳان؟ءِ
ءِ چيو هن مسڪرائي:" زرد پن.ءِ

بهارن جي هوا جهڙي،
نہ وچ دل جي چڏي وادي.

پري هڪ آس رنگينيون،
وئي مون ۾ اڏي وادي.

رڳو هي دشت گذري وچ،
پريان پيئي سڏي وادي.

هوا کو گيت ٿي ڳائي،
ندي، وڻ ۽ کڏي وادي.

ا]ها موسم وئي ڪاڏي؟
چڏيو جنهن کي ٿـ]ـڏي وادي.

گهٽين ۾ صدا خوف جي،
گهلي اڄ هوا خوف جي!

سڄو شهر يوڳي پيو،
پلا ڇو سزا خوف جي!؟

اهو بي وجه خوف آ،
ڏسيان ڇا وجه خوف جي!؟

ڏکيون تي وتي "زندگي".
بدن تي ردا خوف جي!

اچانڪ ڪري دل ۾ گهر،
"رضا" هيءَ ادا خوف جي!

هيڪلو ڪيڏو نہ آ،
ميز تي مئہ بن گلاس.

ماڪ سان پرجي ويو،
شاخ تي پن پن گلاس.

ڄاڻ ٿو چلڪي پوي،
آهہ ٿـ]ب جوپن گلاس.

عڪس] ڪو آب: حيات،
ۂ لڳي درپن گلاس.

موت تشنہ لب پـ]ڳو،،
ٿو گهري جيون گلاس.

کنهن نہ هن دل جي ا]جهائي تشنگي،
اي ککر! تو پيي وڏائي تشنگي!

خاک صحرا جي اڏامي تي پيئي،
يا هوا آهي اڏائي تشنگي؟

اي مصور! چا تہ هي تصوير آ!
تو کناري تي ٻڻائي تشنگي.

جي کڏان ٻاهر تہ سڀ ويندو سڙي،
آڱ جا مون ۾ سمائي تشنگي.

ٻوڏ ۾ ه]و شهر سارو ويو ٻڏي،
پر "رضا!" تنهنجي ا]هائي تشنگي!

چ]ـمي تو جو اڏايو آهه خط کي،
هوا سيني لڳايو آهه خط کي.

هجي جيئن زندگي ۾ جو اثاثو،
ائين هڪڙي لڪايو آهه خط کي.

متان سمجهين تہ گ]ـلڪاري ڪئي
آ،
ٻُٽن سان مون سجايو آهه خط کي.

ٽين لفظن جيان محسوس ٻوندون،
گهٽا ڪنهن جي وسايو آهه خط کي.

آڱريون ٻوڙيان لهو ۾،
لفظ کي جوڙيان لهو ۾.

مان امن جو خواب آهيان،
پاڻ کي کوڙيان لهو ۾.

ٻي جنم جي آسري تي،
جي جنم چوڙيان لهو ۾.

ها ا]ڏي آهيان ٿکو پر،
پنک ڪيئن چوڙيان لهو ۾؟

هر گهڙي گم سم، خفا، غمگين آ،
زندگي توکان سوا غمگين آ.

ٻاهران رنگين ڪيڏو جلد ٿس،
پر سڄي اندران ڪٿا غمگين آ.

ٻار، جي هٿ ۾ ويو پوپٽ مري،
باغ، گل، خوشبو، هوا غمگين آ.

رنگ اڄ تخليق پنهنجيءَ جا ڏسي،
ٿو لڳي اپ تي خدا غمگين آ.

لفظ تنهنجا اڳ جيان مرڪن نٿا،
چو ڪوي! تنهنجي ڪلا غمگين آ؟

مون تي تنهنجي وڙ جو سايو،
جئين ڪنهن گهاٽي ٻڙ جو سايو.

ٽڏڙا ٽڏڙا سڀر ياسن تاءِ
احساسن تي نڙ جو سايو.

ڳوٺ تصور ۾ مهڪي ٿو،
پنچين ـ ٻوليون، ڪڙ جو سايو.

پيار، سوا دل اجڙيل تربت،
ڦول نہ جنهن تي پڙ جو سايو.

ڦهلي جر تي چانڊوڪي ياءِ
اڀوڏڻ جي اوگهڙ جو سايو؟

وايون

من جي ٻاريءَ مان،

ياد ڦـ]ـتي پيئي!

ڪهڙي موسم آ؟
ٿاريءَ ٿاريءَ مان،
ياد ڦـ]ـتي پيئي!

لڙڪ ٻہ تي هاريا،
ڏس] ڪئن واريءَ مان،
ياد ڦـ]ـتي پيئي!

جهاتي سا ناهي،
اڄ ان جاريءَ مان،
ياد ڦـ]ـتي پيئي!

****

ڏنڌليون تصويرون،
اورين ڪهڙا راز ٽيون؟

چندب] مٽان خاموش آ،
ساحل سان ويرون،
اورين ڪهڙا راز ٽيون؟

هڪڙو تاريخي قلعو،
يت تي شمشيرون،
اورين ڪهڙا راز ٽيون؟

هاڻ "رضاءِ ناهي رهيو،
ان جون تحريرون،
اورين ڪهڙا راز ٽيون؟

****

آ دلين ۾ اڇي،
خوف ويهي رهيو!

منڊ، مرڪي نتي،
وڻ ولين ۾ اچي،
خوف ويهي رهيو!

ڳات رسمن ڪنيا،
نڪ ڦـ]لين ۾ اچي،
خوف ويهي رهيو!

نيڻ ٻوٽيا درين،
۽ ڳلين ۾ اچي،
خوف ويهي رهيو!

****

ا]لڪا ڪاغذ جا.
بارش کي روڪيو!

ڪاغذ جا گهر ۽
رستا ڪاغذ جا،
بارش کي روڪيو!

مون ۾ گونجن ٿا،
سڏڪا ڪاغذ جا،
بارش کي روڪيو!

ڪيسين مان سانيان؟
سپنا ڪاغذ جا،
بارش کي روڪيو!

****

ساهه ٻڏندا وڃن،
اوسڪي! سار جو،
ڪو ڪنارو نه آ!

ذهن ؛پٽڪي ٿڪو،
سوچ ــ سنسار جو،

کو ڪنارو نہ آ!

روز قاسن دليون،
درد جي چار جو،
کو ڪنارو نہ آ!

پاڻ سان جنگ آ،
جيت يا هار جو،
کو ڪنارو نہ آ!
.

****

شيشا شيشا دڳ،
پيرَ اڀگهاڙا اٿـئہ!

پهرا رسمن جا،
ڪات کهاڙا جڳ.
پيرَ اڀگهاڙا اٿـئہ!

زخمي ٿي پوندينءَ،
پيارَ نہ پويان لڳ.
پيرَ اڀگهاڙا اٿـئہ!

تون ويساهہ وتيءَ،
ماڻهو ماڻهو ٺڳ.
پيرَ اڀگهاڙا اٿـئہ!
.
****

رات ڏسندي رهي،
چنڊ جر ۾ لـٿـو.

چو سندس تشنگي،
پو بہ وڏندي رهي،
چنڊ جر ۾ لـٿـو.

جاڳ ۾ چانڊني،

خواب اڻندي رهي،
چنڊ جر ۾ لٿو.

لهر اڀرندي وڌي،
ڪيس چمڪندي رهي،
چنڊ جر ۾ لٿو.
****

پاڪر تو نہ پريو،
سرديءَ ۾ تن تي
برف جمي ويئي!

ساپيا! اوري آ،
تو ريءَ سپنن تي
برف جمي ويئي!

وادي چا ڏسجي؟
سيني رنگن تي
برف جمي ويئي!

جيون ڪئن ڪٽبو؟
وهندڙ لمحن تي
برف جمي ويئي!
****

هڪڙو پيلو پن،
وڻ ۾ پيو لٽڪي!

مون کي ائين ياسي،
منهنجو روڳي من،
وڻ ۾ پيو لٽڪي!

خالي آکيرو،
ڏس ڪئن پنڇيءَ بن،
وڻ ۾ پيو لٽڪي!

ساوڪ اوڏڻ لئہ،
هر ٽاريءَ جو تن،
وڻ ۾ پيو لٽڪي!

.
****
هاڻ نہ سو آواز،
ڪمري ۾ آهي!

راڳي ڪاڏي ويو؟
هيڪل ان جو ساز،
ڪمري ۾ آهي!

چ]پ ۽ تنهائي،
ڪنڊر جو انداز،
ڪمري ۾ آهي!

ڄارن جي پويان،
ڳهرو ڪوئي راز،
ڪمري ۾ آهي!
****

پيار، پروليءَ ۾،
رنگن جا سپنا.

ساپيا پاسن تاء
تنهنجي چوليءَ ۾،
رنگن جا سپنا.

شام ڪٽي پهتي،
ا]پ جي ڏوليءَ ۾،
رنگن جا سپنا.

سنڌوءَ جهومايا،
چوليءِ چوليءَ ۾،
رنگن جا سپنا.
.
****
آخر ڪنهن پل ۾،
مان ڳم ٿي ويندس!

ڳوڙهو ئي آهيان،
نيٺ ڳڙي ڳل ۾،
مان گم ٿي ويندس!

لهر جياپو آ،
پهچي ساحل ۾،
مان گم ٿي ويندس!

صحرا ڳوليندو!
گهاٽي جهنگل ۾،
مان گم ٿي ويندس!

****

اکيون، جي نيڻن ۾،
چنڊ لڳي سپنو.

گهري ننڊ سمهي پيو،
سورج ڪنهن بن ۾،
چنڊ لڳي سپنو.

جهانڪي اجري چاندني،
جر جي درپن ۾،
چنڊ لڳي سپنو.

رات سڄي مون سان رلي،
خالي رستن ۾،
چنڊ لڳي سپنو.

سالن کان چاڪاڻ؟
صحرا سڏڪي ٿو!

تون به نٿو چاهين،
او بادل! اڻ چاڻ،
صحرا سڏڪي ٿو!

پياسو مان توهر،
اوري ڏک مون ساڻ،
صحرا سڏڪي ٿو!

سمنڊ رنو آهي،
منهنجي من ۾ هاڻ،
صحرا سڏڪي ٿو!
.
****
تارن جا ڳوڙها،
قيد اکين ۾ رات آ.

پير هوائن جا مليا،
۽ رستا سوڙها،
قيد اکين ۾ رات آ.

تعبيرون آيون ڪٽي،
خوابن لئہ ٿوڙها،
قيد اکين ۾ رات آ.

جوڀن رت ۾ ٿي ويا،
جذبا سڀ پوڙها،
قيد اکين ۾ رات آ.
**********.

ڪجھ تہ ٻڌاءِ ڪوي!
سٿ سٿ ۾ ايڏا،
رنگ ڪٿان آيا!؟

چا ڪنهن دل ساڙي؟
ڀنيٺ ۾ ايڏا،
رنگ ڪٿان آيا!؟

ٻالڪ سوچي پيو:
پوپٽ ۾ ايڏا،
رنگ ڪٿان آيا!؟

ڪير هتان گذريو؟
ٻرپٽ ۾ ايڏا،
رنگ ڪٿان آيا!؟
.

****

تون کو گھاتو وڻ،
مون کي ڇانو، کپي!

تڪجي پيو آھيان،
جھاڳي آيس رڻ،
مون کي ڇانو، کپي!

تو ۾ پر ساھن،
جذبا پنڇي جڻ،
مون کي ڇانو، کپي!

جاڳ جلايو آ،
ننڊ اکين ۾ ا]ڻ.
مون کي ڇانو، کپي!

****

اپ، تي بادل جي،
چادر تاڻي چنڊ،
ڪيئن سمھي پيو آ!

تنھنجي جوڀن جو،
پيريءَ کان اڳ منڊ،
ڪيئن سمھي پيو آ!

ڏس] تہ امڙ کان پوءِ،
گھر ڪـ]ـنڊڙيءَ ۾ جنڊ،
ڪيئن سمھي پيو آ!

تاريءَ کان تتندي،
پل ۾ ئي سرڪنڊ،
ڪيئن سمھي پيو آ!

****

ٻارن جي ھـ]ـل تي،
پوپٽ ا]ڏري ويو!

ڪئين ھـ]ـو ترسي ھا؟
ڪاغذ جي ڳـ]ـل تي.
پوپٽ ا]ڏري ويو!

ڪمري ۾ آيو،
رنگن جي پـ]ل تي،
پوپٽ ا]ڏري ويو!

چار گهڙيون ويهي،
گوريءَ جي ڳـل تي،
پوپٽ ا]ڏري ويو!

****

ڪاري گهري ٻات،
ڊپ ۾ ورتل سپ دليون.

چالئہ ڪو ٻاري نٿو،
آس ا]جهاڻي لاٽ.
ڊپ ۾ ورتل سپ دليون.

هي يي ڪهڙو ديس آ؟
هرسو ڦاهي گهات.
ڊپ ۾ ورتل سپ دليون.

خواب نہ ڪو باقي رهيو،
اوجاڳن جا ڪاٽ.
ڊپ ۾ ورتل سپ دليون.

****

ڏس] چپ چاپ سڙي،
هڪڙو ننڍڙو ديپ تو!

توڙي وڏ اونداهہ] آ،
پو يي ڪيس تڙي،
هڪڙو ننڍڙو ديپ تو!

ڏاڍو ڏاڍو روشني،
ساري رات چڙي،
هڪڙو ننڍڙو ديپ تو!

سپنا ا]جري باک جا،
نيڻن منجهه ڪڙي،
هڪڙو ننيڙو ديپ ٽو!
.
****

مالهڻ! مرڪي پئه،
پوپٽ ماندا ٿا رهن!

گـ]ـل سڀ ڪير پٽي ويو؟
آخر تون ئي چئه.
پوپٽ ماندا ٿا رهن!

ٽاري ڪا جهومي نٽي،
ڪهڙو آهي پئه؟
پوپٽ ماندا ٿا رهن!

جو بي رنگ بهار آ؟
پيلو جئين سرءُ.
پوپٽ ماندا ٿا رهن!
.
****

پنچي ا]ڏريو ءِ
ٽاريءَ چرڪ پريو!

پر مان آوارا،
جهونڪو گذريوءِ
ٽاريءَ چرڪ پريو!

پن چڻ ڪان اڳ ئي،
پن پن وڪريو ءِ
ٽاريءَ چرڪ پريو!

ماٺ فضائن مان،
سـ]ـڏڪو ايريو ءِ
ٽاريءَ چرڪ پريو!
.
****

شخص ڪو ساهه ۾،

ديپ وانگي ٻرندو.

ياد ۾ جو ڳڙيو،
لڙڪ اونداھ ۾،
ديپ وانگي ٻرندو.

هر گھڙي درد آ،
دل جي درگاھ ۾،
ديپ وانگي ٻرندو.

ڪير گذري ويو؟
هر پٿر راھ ۾،
ديپ وانگي ٻرندو.

********.

نيٺ دل پاش مان،
ڪير ڳالهائي تو؟

"موت آ آجپو،
زندگي!ء لاش مان،
ڪير ڳالهائي تو؟

"جيت دوکو اتئہ!ء
هر گھڙي تاش مان،
ڪير ڳالهائي تو؟

تي ڪنائي زمين،
دور آڪاش مان،
ڪير ڳالهائي تو؟

.

ختم ٿيو

انٽرنيٽ ايڊيشن: عباس ڪوريجو ويب

وڌيڪ ڪتابن لاءِ ڏسندا رهو

www.abbaskorejo.com